

Stimuleren van samenwerking in de land- en tuinbouw

Deel 2: Mogelijkheden in het kader van het Europese Plattelandsbeleid

Mei 2011

Departement Landbouw en Visserij
Afdeling Monitoring en Studie

Anne Vuylsteke
Eline de Regt

Stimuleren van samenwerking in de land- en tuinbouw. Deel 2: Mogelijkheden in het kader van het Europese Plattelandsbeleid.

Anne Vuylsteke & Eline de Regt

Mei 2011

Rapport, 36 blz

Depotnummer: D/2011/3241/143

Departement Landbouw en Visserij
Afdeling Monitoring en Studie
Ellipsgebouw (6de verdieping)
Koning Albert II - laan 35, bus 40
1030 Brussel
Tel. 02 552 78 20 - Fax 02 552 78 21
✉E-mail: ams@vlaanderen.be

Vermenigvuldiging en/of overname van gegevens zijn toegestaan mits de bron expliciet vermeld wordt:

Vuylsteke A. & de Regt E. (2011) *Stimuleren van samenwerking in de land- en tuinbouw. Deel 2: Mogelijkheden in het kader van het Europese Plattelandsbeleid*, Beleidsdomein Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

Graag vernemen we het als u naar dit rapport verwijst in een publicatie. Als u een exemplaar ervan opstuurt, nemen we het op in onze bibliotheek.

Wij doen ons best om alle informatie, webpagina's en downloadbare documenten voor iedereen maximaal toegankelijk te maken. Indien u echter toch problemen ondervindt om bepaalde gegevens te raadplegen, willen wij u hierbij graag helpen. U kunt steeds contact met ons opnemen.

Wilt u op de hoogte gehouden worden van onze nieuwste publicaties, schrijf u dan in op de AMS-nieuwsflash via de onderstaande link:

<http://www.vlaanderen.be/landbouw/studies/nieuwsflash>

**STIMULEREN VAN SAMENWERKING IN DE
LAND- EN TUINBOUW**

**DEEL 2: MOGELIJKHEDEN IN HET KADER
VAN HET EUROPESE PLATTELANDSBELEID**

Inhoud

VOORWOORD	II
SAMENVATTING	III
1 INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Probleemstelling	2
1.3 Methode	2
1.4 Definitie samenwerkingsverband	3
1.5 Leader	3
1.6 Opbouw van het rapport	4
2 AS 1: VERBETERING VAN HET CONCURRENTIEVERMOGEN VAN DE LAND- EN BOSBOUWSECTOR	5
2.1 Beroepsopleiding en voorlichting (Maatregel 111)	5
2.2 Modernisering van landbouwbedrijven (maatregel 121)	6
2.3 Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten (maatregel 123)	7
2.4 Samenwerking voor de ontwikkeling van nieuwe producten, processen en technologieën (maatregel 124)	9
2.5 Activiteiten rond voorlichting en afzetbevordering (maatregel 133)	11
2.6 Andere steunmaatregelen in Vlaanderen	12
2.6.1 Startsteun aan samenwerkingsverbanden	13
2.6.2 VLIF-steun aan land- en tuinbouwcoöperaties	13
2.6.3 Gemeenschappelijke Marktordening groenten en fruit	13
2.7 Overzicht van de maatregelen	13
3 AS 2: VERBETERING VAN HET MILIEU EN HET PLATTELAND	17
3.1 Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers in berggebieden (maatregel 211) en andere gebieden met handicaps (maatregel 212)	17
3.2 Agromilieumaatregelen (maatregel 214)	18
3.3 Steun voor niet-productieve investeringen (maatregel 216)	18
3.4 Andere steunmaatregelen in Vlaanderen	19
3.5 Overzicht van de maatregelen	20
4 AS 3: LEEFKWALITEIT OP HET PLATTELAND EN DIVERSIFICATIE VAN DE PLATTELANDSECONOMIE	22
4.1 Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten (maatregel 311)	22
4.2 Oprichting en ontwikkeling van micro-ondernemingen (maatregel 312)	23
4.3 Opleiding en voorlichting (maatregel 331)	24
4.4 Andere maatregelen	25
4.5 Overzicht van de maatregelen	26
5 CONCLUSIE	29
5.1 As 1	29
5.2 As 2	30
5.3 As 3	31
5.4 Afsluitende bedenkingen	31
BRONNEN	33
TABELLEN	35
KADERS	35
AFKORTINGEN	36

Voorwoord

Samenwerking biedt heel wat mogelijkheden voor land- en tuinbouwers, zodat de beleidsaandacht voor dit thema zeker niet nieuw is (zie bv. Van Gijsegem & Gabriels, 2007). Ondanks de meerwaarde die samenwerking kan bieden voor de betrokken ondernemers, worden de partners in een samenwerkingsverband vaak geconfronteerd met knelpunten en problemen. Het rapport “Stimuleren van samenwerking in de land- en tuinbouw. Deel 1: Mogelijkheden en knelpunten voor samenwerking” (de Regt & Vuylsteke, 2011) geeft een (niet-limiterend) overzicht van mogelijkheden, drijfveren en knelpunten voor samenwerking. Het rapport geldt als ‘eerste kennismaking’ met voor- en nadelen van samenwerking in de landbouwsector.

In dit tweede rapport rond het stimuleren van samenwerking gaan we dieper in op mogelijke instrumenten om samenwerking te ondersteunen. Omdat samenwerking eerst en vooral een keuze is van de individuele bedrijfsleider, blijkt het in de praktijk niet gemakkelijk om geschikte beleidsinstrumenten uit te werken die samenwerking kunnen stimuleren. Tegelijk wordt het echter duidelijk dat het gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB) na 2013 (naast andere thema’s) meer expliciet zal inzetten op samenwerking.

Dit neemt echter niet weg dat de verschillende landen ook andere beleidsinstrumenten kunnen inzetten. Deze behoren echter niet tot de focus van dit rapport.

In onze analyse focussen we op de mogelijkheden in de tweede pijler van het GLB. Het plattelandsbeleid biedt een uniform kader, waarin lidstaten hun maatregelen kunnen positioneren. Uit de analyse blijkt dat er binnen elk van de vier assen mogelijkheden zijn om startende en bestaande samenwerkingsverbanden te ondersteunen. De Europese lidstaten kunnen, naast het plattelandsbeleid, ook andere beleidsinstrumenten inzetten om samenwerking te stimuleren, maar deze behoren niet tot de focus van dit rapport.

Beide rapporten zijn complementair in hun doelstelling om samenwerking tussen producenten en in de keten te stimuleren. Deel 1 is eerder algemeen en beschrijft de voor- en nadelen voor de samenwerkingsverbanden zelf, terwijl deel 2 specifiek ingaat op beleidsinstrumenten die binnen het plattelandsbeleid beschikbaar zijn om samenwerking in de land- en tuinbouw te stimuleren.

Wij willen graag Wim Haentjens (Afdeling Landbouw- en Visserijbeleid), Rudy Geerts (Afdeling Structuur en Investerings), Michael Van Zeebroeck (Afdeling Monitoring en Studie), Leen Bas (Afdeling Monitoring en Studie) en Dirk Van Gijsegem (Afdeling Monitoring en Studie) bedanken voor de feedback tijdens de uitvoering van de studie en het nalezen van het rapport.

Deze studie werd uitgevoerd in opdracht van de afdeling Landbouw- en Visserijbeleid (Departement Landbouw & Visserij) en de Afdeling Structuur en Investerings (Agentschap Landbouw en Visserij). De afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw & Visserij voerde de studie uit. Het project liep van mei 2010 tot en met april 2011.

Samenvatting

De land- en tuinbouwproducenten werden de voorbije jaren geconfronteerd met voortdurende veranderingen, zowel in de voedselketen als in de bredere maatschappij. Hierdoor is een hernieuwde aandacht voor samenwerking en de resulterende meerwaarde voor de land- en tuinbouwer ontstaan. De veranderingen vragen namelijk om evoluties in de primaire productie en in de afzet van land- en tuinbouwproducten, maar vaak overschrijden de gevraagde investeringen (in tijd, middelen en arbeid) de schaal van het individuele bedrijf. In deze gevallen kan samenwerking een interessante oplossing zijn. Helaas heeft samenwerking niet alleen een meerwaarde maar worden initiatieven ook geconfronteerd met knelpunten en problemen. Steun door de overheid kan dan nodig zijn om de opstart en het verdere functioneren te vergemakkelijken.

Het rapport “Stimuleren van samenwerking in de land- en tuinbouw. Deel 1: Mogelijkheden en knelpunten voor samenwerking” (de Regt & Vuylsteke, 2011) focust op de samenwerkingsverbanden en geeft een overzicht van de voor- en nadelen die gepaard kunnen gaan met samenwerking. Dit tweede rapport gaat dieper in op de rol van de overheid en wil meer inzicht geven in de instrumenten die gebruikt kunnen worden om samenwerking te stimuleren.

Het rapport gaat heel specifiek in op de steunmaatregelen die Europese landen en regio's activeerden in het kader van het Europese plattelandsbeleid. Door het uniforme kader waarbinnen de verschillende maatregelen actief zijn, kan de link ook gelegd worden naar de Vlaamse situatie. Als er voldoende interesse en draagvlak is voor een bepaald instrument, zou dit overwogen kunnen worden binnen het volgende Vlaamse Programmeringsdocument voor Plattelandsontwikkeling (PDPO III).

De analyse toont aan dat Vlaanderen al over een aantal instrumenten beschikt om samenwerkingsverbanden te ondersteunen, maar dat er zeker nog mogelijkheden zijn om het instrumentarium verder uit te breiden.

Uit de analyse blijkt dat Vlaanderen bepaalde maatregelen niet openstelt voor samenwerkingsverbanden, terwijl dit in andere landen / regio's wel het geval is. Zo zou het nut van maatregel 123 (rond het verhogen van de toegevoegde waarde) in de Vlaamse context verder onderzocht kunnen worden. Op die manier zouden primaire producenten ondersteund kunnen worden om meer toegevoegde waarde voor hun producten te creëren. Ook de maatregelen binnen as 2 worden in Vlaanderen vaak niet opengesteld voor samenwerkingsverbanden.

Een tweede vaststelling is dat bepaalde maatregelen, die interessant zijn in het kader van samenwerking, niet geactiveerd werden in Vlaanderen. Het gaat bijvoorbeeld om maatregel 124, die samenwerking stimuleert bij de realisatie van innovaties. Zo worden landbouwers en andere ketenactoren dichter bij elkaar gebracht om nieuwe producten, procedés en technologieën te ontwikkelen. Aangezien er vandaag de dag weinig gelijkaardige instrumenten beschikbaar zijn in Vlaanderen, zou het interessant zijn om de mogelijkheden van deze maatregel grondig te onderzoeken en deze, indien mogelijk, te activeren tijdens de volgende programmeringsperiode van het plattelandsbeleid.

Ten slotte stellen we vast dat er ook interessante instrumenten bestaan buiten het plattelandsbeleid. Zo kunnen Zwitserse initiatieven ondersteuning krijgen bij de uitvoering van een voorstudie. De overheid kiest ervoor om (beperkt) te investeren in een vooronderzoek, zodat grotere financieringsprojecten in een latere fase niet onderbroken moeten worden.

In Vlaanderen kunnen bedrijven van IWT steun krijgen om een haalbaarheidsstudie uit te voeren, maar deze kanalen blijken moeilijk toegankelijk te zijn voor land- en tuinbouwbedrijven.

Tegelijk toont de analyse ook aan dat Vlaanderen een aantal maatregelen heeft die gericht zijn op samenwerkingsverbanden, maar die buiten het Europese plattelandsbeleid vallen. Het gaat zowel om de opstart van nieuwe samenwerkingsverbanden als de ondersteuning van investeringen door coöperaties en machinerings. De Vlaamse startpremie voor samenwerkingsverbanden is vrij uniek in deze analyse, maar mogelijk hebben ook andere landen instrumenten die buiten het plattelandsbeleid vallen.

1 Inleiding en probleemstelling

1.1 Inleiding

Samenwerking tussen producenten speelde altijd al een belangrijke rol in het vermarkten en/of verwerken van producten. Samenwerkingsverbanden, zoals coöperatieve groente- en fruitveilingen, coöperatieve (melk)verwerking en andere voorbeelden, ontstonden onder andere om de onderhandelingspositie van primaire producenten in de keten te versterken, om diverse kosten te reduceren en om nieuwe activiteiten in de keten op te nemen.

Door deze hoge organisatiegraad leek de belangstelling voor nieuwe samenwerkingsvormen doorheen de jaren te verminderen, maar deze tendens is vandaag doorbroken als gevolg van diverse evoluties in de sector en in de markt. Het groeiende belang van kwaliteitsstandaarden, de groeiende aandacht voor milieu en duurzaamheid, de veranderende consumentenvoorkeuren en de wijzigende consumptiepatronen zijn slechts enkele van de tendensen waarmee de land- en tuinbouw de voorbij jaren geconfronteerd werd. In deze context van verandering kan samenwerking een meerwaarde bieden op verschillende vlakken, zoals blijkt uit het rapport door de Regt & Vuylsteke (2011).

Uit de analyse door de Regt & Vuylsteke(2011) blijkt dat steun, zowel door de overheid als door andere actoren, vaak belangrijk is om de samenwerking te laten slagen. Deze resultaten worden ook bevestigd door Tabel 1. De tabel geeft een overzicht van de steun die 14 Europese samenwerkingsverbanden, bestudeerd in het SUS-CHAIN project, kregen en het tijdstip van de ondersteuning. De meeste initiatieven kregen steun op een bepaald moment in hun ontwikkelingscyclus. Overheidssteun was hierbij de belangrijkste vorm, vooral bij de opstart en de verdere ontwikkeling van de samenwerking. Bij de start is financiële steun vooral belangrijk om investeringen in nieuwe infrastructuur te ondersteunen, om zich in te dekken tegen risico's en als zaai- en leerkapitaal. In de latere fases gaat het meer om de ontwikkeling van kennis en vaardigheden en de legitimatie van het initiatief (Jahn et al., 2006).

Tabel 1. Overzicht van de steun aan 14 Europese samenwerkingsverbanden

Ondersteunde activiteit	Tijdstip van de steun	Aantal initiatieven
Financiële steun		
Investerings in infrastructuur	Voor de start	1
	Permanent	1
	Start	1
Risico- of zaai- en leerkapitaal	Start	3
Stamboekactiviteiten	Permanent	2
Combinatie van financiële en andere steun		
Ontwikkeling van kennis en vaardigheden	Start	4
	Permanent	3
Marketing en promotieactiviteiten	Permanent	2
Interne organisatie	Latere fases	1
	Start	2
Andere steun		
Legitimatie, informatie, advies, belangenverdediging	Latere fases	6

Bron: AMS op basis van Jahn et al. (2006)

1.2 Probleemstelling

Ook in Vlaanderen merken we dat er vanuit de sector een hernieuwde aandacht is voor samenwerking en de resulterende meerwaarde voor de land- en tuinbouwer. Dit uitte zich bijvoorbeeld in de organisatie van de studiedag “Samenwerking loont!” door het Innovatiesteunpunt voor land- en tuinbouw (30 november 2010).

Vanuit het beleid wordt de vraag gesteld welke de meest geschikte instrumenten zijn om samenwerking, zowel tussen boeren als in de keten, te stimuleren. Men is er zich van bewust dat samenwerking niet alleen een meerwaarde heeft voor de producenten - zoals een daling van de kosten, een verbeterde onderhandelingspositie, de realisatie van nieuwe mogelijkheden en/of het gezamenlijk vermarkten van producten (Aubert et al., 2006) -, maar dat dit ook gepaard kan gaan met problemen en knelpunten. Samenwerking vraagt namelijk een aanzienlijke investering van de partners, zowel in termen van tijd, middelen als menselijk kapitaal. Steun, door de overheid en/of private actoren, is in vele gevallen zeer belangrijk om een nieuwe samenwerking op te starten.

Dit rapport wil meer inzicht geven in de maatregelen en instrumenten die gebruikt kunnen worden om samenwerking te stimuleren en te ondersteunen. Bij de analyse vertrekken we vanuit het standpunt van de individuele land- of tuinbouwer en gaan we na wat zijn of haar mogelijkheden zijn om een nieuw samenwerkingsverband op te starten, maar we kijken ook welke steun gegeven wordt aan bestaande samenwerkingsverbanden. Deze keuze impliceert dat we in dit rapport niet dieper ingaan op meer algemene thema's rond samenwerking, zoals inter-professionele akkoorden (IPA), de relaties tussen actoren in klassieke ketens, de rol van (grote) coöperaties, enz.

Aangezien samenwerking één van de mogelijke strategieën is voor de landbouwer-ondernemer om opportuniteiten te benutten, spelen we via dit rapport in op de acties rond “Landbouwer = Ondernemer²”. We maken daarbij geen onderscheid tussen samenwerking met collega's (horizontale samenwerking) enerzijds en samenwerking met andere actoren uit de agro-voedingsketen (verticale samenwerking) anderzijds.

1.3 Methode

De steun die de overheid geeft aan nieuwe en bestaande samenwerkingsverbanden in de land- en tuinbouw vormt de focus van dit rapport. Meer specifiek kijken we naar de instrumenten die Europese landen gebruiken om samenwerking te stimuleren en/of te ondersteunen. We beperken ons daarbij tot maatregelen binnen het Europese beleid voor Plattelandsontwikkeling en de bijhorende nationale en regionale programma's (Rural Development Programme – RDP). Deze keuze heeft een dubbel voordeel. Ten eerste kunnen de maatregelen in verschillende landen of regio's gemakkelijk geïnventariseerd worden door de uniforme structuur van het RDP en de opdeling in vier assen. Daarnaast toont dergelijke analyse ook aan waar Vlaanderen eventuele aanvullende maatregelen zou kunnen positioneren binnen haar lopende of ter voorbereiding van het nieuwe Programmeringsdocument voor Plattelandsontwikkeling (PDPO III).

Onze focus op het RDP sluit echter niet uit dat de bestudeerde landen en regio's in de analyse ook steunmaatregelen instellen buiten het RDP om. Deze worden niet vermeld in deze studie.

De programma's voor plattelandontwikkeling¹ worden geanalyseerd voor twee landen (Nederland en Frankrijk), vier Duitse (Nedersaksen en Bremen, Brandenburg en Berlijn, Beieren en Noordrijn-Westfalen) en drie Italiaanse regio's (Toscane, Umbrië en Emilia-Romagna). Daarnaast worden ook de Vlaamse instrumenten beschreven (zowel binnen als naast het PDPO II) en is er aandacht voor een Zwitsers instrument.

We kiezen ervoor om de analyse van de steunmaatregelen op te bouwen per as. We hebben daarbij zowel aandacht voor maatregelen die de opstart van samenwerkingsverbanden willen vergemakkelijken als voor maatregelen die de verdere ontwikkeling ondersteunen.

In het overzicht wordt de logica en het doel van de maatregelen in een kaderstuk beschreven en gaan we vervolgens na hoe de landen en regio's de maatregel concreet invullen voor samenwerkingsverbanden. Maatregelen die nergens toegankelijk zijn voor groepen worden niet vermeld in de analyse en dit geldt ook voor maatregelen die zich uitsluitend op bosbouw richten.

Hoewel sommige maatregelen ook toegankelijk zijn voor individuele landbouwers, worden deze aspecten enkel voor Vlaanderen beschreven in dit rapport. Afsluitend wordt er, per as, ook een analyse gemaakt van de geïdentificeerde maatregelen en hun financiële omvang.

1.4 Definitie samenwerkingsverband

Samenwerkingsverbanden worden in dit rapport gedefinieerd als organisaties waarbij meerdere partners betrokken zijn. Het kan zowel gaan om horizontale samenwerking tussen verschillende land- en tuinbouwers als om de verticale samenwerking tussen land- en tuinbouwers en andere ketenactoren.

In de analyse vermelden we uitsluitend maatregelen die een duidelijke link hebben met samenwerking of waarbij samenwerkingsverbanden (ongeacht hun vorm) expliciet vermeld worden in de lijst van begunstigden. Zo vermelden verschillende programmeringsdocumenten vennootschappen als begunstigde, maar zowel individuele bedrijven als groepen kunnen een vennootschapsvorm als juridische structuur hebben. Daarom nemen we vennootschappen alleen mee in de analyse als er expliciet vermeld wordt dat het gaat om coöperatieve vennootschappen.

1.5 Leader

De Leader-as is de vierde as binnen het Europese plattelandontwikkelingsbeleid. De focus van deze as ligt op de ontwikkeling van plaatselijke ontwikkelingsstrategieën om te komen tot territoriale coherentie en tot synergie tussen maatregelen die bedoeld zijn voor de plattelandseconomie en –bevolking in ruime zin.

¹ De verwijzing naar de respectievelijke programmeringsdocumenten wordt vermeld in de bronnenlijst en dit bij de naam van het land of de regio.

Het Leader-model omvat per definitie steun aan samenwerkingsverbanden. Het gaat in eerste instantie om samenwerking binnen het gebied, tussen de leden van de Plaatselijke groep (afkomstig uit verschillende sectoren) en tussen verschillende actoren die projecten uitvoeren (integrale aanpak). Vervolgens wordt over de grenzen van het eigen gebied heen gekeken en kan samenwerking met ander gebieden in zowel binnen- als buitenland tot stand komen. In deze studie zullen we de invulling van de Leader-maatregelen niet in detail bespreken.

1.6 Opbouw van het rapport

Het rapport is opgebouwd uit vijf hoofdstukken. Dit eerste hoofdstuk bevat de inleiding, probleemstelling en methode. De geïdentificeerde maatregelen en hun belangrijkste kenmerken worden beschreven in de volgende hoofdstukken. Naar analogie met de structuur van de programmeringsdocumenten, worden assen 1, 2 en 3 in afzonderlijke hoofdstukken beschreven (hoofdstuk 2, 3 en 4). De conclusies en ideeën voor verder onderzoek zijn te vinden in hoofdstuk 5. Het gaat voornamelijk om actiepunten die enerzijds moeten leiden tot een vlottere start van samenwerkingsverbanden en anderzijds tot een beter functioneren van bestaande initiatieven.

2 As 1: Verbetering van het concurrentievermogen van de land- en bosbouwsector

As 1 streeft naar een verdere modernisering van de productie om zo het concurrentievermogen van de land- en tuinbouw te garanderen. Tegelijk stelt het communautair strategisch richtsnoer² dat de Europese landbouw het potentieel heeft om nog meer kwaliteitsproducten en producten met een meerwaarde te produceren, zodat het tegemoet komt aan de gediversifieerde en toenemende vraag. Om dit te kunnen doen moeten er duidelijke ontwikkelingsstrategieën ontwikkeld worden, zodat het menselijk potentieel, het fysieke potentieel en de kwaliteit van de landbouwproductie verbeteren en zich aanpassen. De maatregelen binnen deze as richten zich op het bevorderen van een sterke en dynamische Europese agro-voedingssector. De prioriteiten zijn kennisoverdracht, modernisering, innovatie en kwaliteit in de voedselketen.

2.1 Beroepsopleiding en voorlichting (Maatregel 111)

Kader 1. Doel en logica van de maatregel “Beroepsopleiding en voorlichting”

Om de doelstellingen van as 1 te realiseren, is er nood aan een hoog niveau van inzicht, kennis en vaardigheden. In de kennisintensieve landbouw is het namelijk essentieel dat de kennis en ervaring die beschikbaar is bij kennisinstellingen en bij ‘voorlopers’ in de praktijk ook de (rest van de) actoren in de praktijk bereikt en door hen wordt toegepast. Volgens de Plattelandsverordening moet een pakket van maatregelen beschikbaar gesteld worden. Aspecten die hierbij aan bod komen zijn opleiding, voorlichting, verspreiding van kennis, vestiging van jonge landbouwers, vervroegde uittreding, gebruik van adviesdiensten en oprichting van diensten ter ondersteuning van het bedrijfsbeheer, bedrijfsverzorging en bedrijfsadvies.

Deze algemene doelstellingen worden ondersteund door verschillende maatregelen, maar vaak komen samenwerkingsverbanden niet (expliciet) in aanmerking (bv. voor bedrijfsadviesystemen). De maatregel werd in Nederland en Noordrijn-Westfalen opengesteld voor groepen.

Nederland

Naast steun aan kennisvergadering, op de individuele situatie toegesneden consulten en het uitvoeren van demonstratieprojecten, ondersteunt de maatregel ook de oprichting van praktijknetwerken. Dit zijn samenwerkingsverbanden tussen (diverse) bedrijven en kennisinstellingen, die een meer vraaggestuurde uitwisseling van kennis en ervaringen willen stimuleren.

De overheid selecteert deze netwerken op basis van hun toekomstgerichtheid, lerend vermogen en de urgentie van de te behandelen onderwerpen. De subsidiabele kosten omvatten de kosten van een procesbegeleider of –uitvoerder, de kosten van de organisatie en facilitatie van het praktijknetwerk (zoals zaalhuur, vergaderfaciliteiten en bureaunkosten) en de kosten van het vastleggen en verspreiden van kennis (zoals drukwerk of het ontwikkelen van een internetapplicatie). De subsidie bedraagt maximaal 80% van de subsidiabele kosten.

² Besluit van de Raad (20 februari 2006) inzake communautaire strategische richtsnoeren voor plattelandsontwikkeling.

Noordrijn-Westfalen

De maatregel richt zich op organisaties in de land- en bosbouw, die actief zijn rond beroepsonderwijs, voorlichting en opleiding. Ook verenigingen van producenten en landbouwgerelateerde dienstverleners (zowel private adviesbureaus als overheidsinstanties) behoren tot de begunstigden.

De subsidiabele kosten omvatten naast de deelname aan werkgerelateerde informatiesessies ook de kosten die gepaard gaan met diverse opleidingen, studiereizen en e-learning. Het subsidiepercentage varieert tussen 50 en 80% en stijgt met de duur van de cursus.

Vlaanderen

In Vlaanderen kunnen personen die landbouwactiviteiten uitoefenen zich in het kader van deze maatregel permanent bijscholen (via cursussen en/of korte vormingsactiviteiten). De maatregel voorziet ook opleidingen en stages voor starters in de landbouw die onvoldoende vooropleiding hebben genoten.

Samenwerkingsverbanden behoren niet specifiek tot de begunstigden, maar hun leden kunnen wel deelnemen.

2.2 Modernisering van landbouwbedrijven (maatregel 121)

Kader 2. Doel en logica van de maatregel “Modernisering van landbouwbedrijven”

Landbouwbedrijven spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van plattelandsgebieden en hebben ook een effect op de werkgelegenheid en de groei in aanverwante sectoren. Om dit ook in de toekomst te blijven doen, moeten de bedrijven anticiperen op veranderingen en moet de sector verder moderniseren en ontwikkelen.

Door investeringen te ondersteunen, wil men bedrijven stimuleren om de productiefactoren beter te gebruiken en hun economische prestaties te verbeteren. Het gaat zowel om materiële als om immateriële investeringen, die de prestatie van het bedrijf verbeteren en die voldoen aan de geldende communautaire normen. De maximale steunpercentages worden vastgelegd in functie van de doelgroepen en de types investeringen.

Deze maatregel werd in alle programmeringsdocumenten geactiveerd, maar is enkel in Beieren, Frankrijk en Toscane toegankelijk voor samenwerkingsverbanden (naast individuele bedrijven).

Beieren

De maatregel omvat twee delen, maar samenwerkingsverbanden komen alleen in aanmerking voor het programma voor berglandbouwers.

Het gaat om kapitaalsubsidies van 25% van het geïnvesteerde bedrag. De minimale investering bedraagt 5.000 euro voor gespecialiseerde machines voor steile hellingen en 10.000 euro voor technische maatregelen.

Frankrijk

De maatregel ondersteunt investeringen die kaderen binnen drie doelstellingen: (i) waarborgen van het concurrentievermogen van de veehouderij op lange termijn (o.a. door het moderniseren van stallen), (ii) investeringen rond milieubehoud in de plantaardige sector, met nadruk op waterkwaliteit en (iii) de verbetering van het concurrentievermogen van land- en tuinbouwbedrijven door het uitwerken van een lokale strategie en het in stand houden van agrarische activiteiten en diversiteit van gewassen in landelijke gebieden.

Er werd een specifieke lijst van gezamenlijke investeringen opgesteld, waarvoor CUMA's (*Coopérative d'Utilisation de Matériel Agricole*, coöperatie voor het gebruik van landbouwmaterieel) ondersteuning kunnen krijgen.

Toscane

De maatregel mikt op de verbetering van het economisch rendement, een stijgende productkwaliteit, de verhoging van de maatschappelijke duurzaamheid en een toenemende werkzekerheid.

Naast materiële investeringen komen ook niet-materiële investeringen in aanmerking voor ondersteuning, op voorwaarde dat deze gelinkt zijn aan een materiële investering en de kost maximaal 25% van het geïnvesteerde bedrag bedraagt. Voorbeelden van niet-materiële investeringen zijn marktverkenningen, advies (o.a. rond traceerbaarheidssystemen, ketenintegratie, samenwerking en de commerciële ontwikkeling van producten) en begeleiding bij certificatieprocessen. Het steunpercentage varieert tussen 40 en 60%.

Vlaanderen

Maatregel 121 omvat de VLIF-steun aan investeringen door land- en tuinbouwbedrijven en is erg belangrijk in Vlaanderen. De Vlaamse overheid wil via deze investeringssteun land- en tuinbouwers aanmoedigen om hun bedrijfsstructuren voldoende snel aan te passen aan de gewijzigde omstandigheden.

Een gamma van investeringen komt in aanmerking voor subsidie. De steunintensiteit is afhankelijk van de aard van de investering en varieert tussen 8 en 38%. De begunstigten zijn natuurlijke personen en rechtspersonen (vennootschappen) en zij moeten aan een aantal voorwaarden voldoen. Ook vennootschappen komen in aanmerking voor ondersteuning, maar deze omvatten doorgaans geen samenwerkingsverbanden.

2.3 Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten (maatregel 123)

Kader 3. Doel en logica van de maatregel "Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten"

Deze maatregel wil de verwerking en afzet van primaire producten bevorderen door de doelmatigheid van verwerking en afzet te verbeteren, de verwerking tot hernieuwbare energie te bevorderen, nieuwe technologieën en innovatie in te voeren, enz. Vooral micro-ondernemingen en KMO's blijken goed geplaatst te zijn om de toegevoegde waarde van lokale producten te verhogen.

Het gaat om steun aan materiële en/of immateriële investeringen die de prestatie van de onderneming verbeteren, die betrekking hebben op de verwerking en/of afzet van primaire producten of de ontwikkeling van nieuwe producten, processen en technologieën en die voldoen aan de geldende communautaire normen.

Samenwerkingsverbanden komen in verschillende landen en regio's in aanmerking voor ondersteuning. Het gaat om Nederland, Nedersaksen en Bremen, Brandenburg en Berlijn, Beieren, Noordrijn-Westfalen en Toscane.

Nederland

De maatregel mikt op investeringen die een innovatief aspect hebben en die kaderen binnen het verbeteren van de kwaliteit van de productie en van de producten, inclusief op duurzaamheid.

De maatregel wordt jaarlijks opengesteld, zowel voor individuele landbouwers als voor samenwerkingsverbanden. De selectie van de steunaanvragen gebeurt op provinciaal niveau en op basis van prioriteiten en subsidieplafonds. Het gangbare steunpercentage bedraagt 30%, maar kan uitzonderlijk oplopen tot 40%.

Nedersaksen en Bremen

De maatregel richt zich zowel op individuele bedrijven als op samenwerkingsverbanden en heeft een dubbele doelstelling. Het gaat enerzijds om steun aan de verwerking en marketing van innovatieve producten en/of processen en anderzijds om ondersteuning van actoren die op hun beurt innovatie ondersteunen. Telkens geldt de voorwaarde dat er een nauwe interactie moet zijn met de primaire productie van de grondstoffen.

Het gaat om investeringen in installaties voor het produceren, de opslag, de koeling, het sorteren, de marktgedreven verwerking, de verpakking, de etikettering, de verwerking of de afzet. De producten die in aanmerking komen zijn granen, melk, groenten en fruit, aardappelen, vee en vlees. De investeringssteun bedraagt 25% voor kleine bedrijven en 20% voor middelgrote bedrijven.

Brandenburg en Berlijn

De maatregel is toegankelijk voor individuele bedrijven en voor samenwerkingsverbanden. Het doel is om de verwerking en afzet van groenten en fruit, granen, vlees en melk te verbeteren, zodat deze voldoen aan de wensen van de markt qua kwantiteit, kwaliteit en type.

De steun wordt toegekend onder de vorm van projectfinanciering en bedraagt maximum 50% van de subsidiabele kosten.

Beieren

Er wordt steun gegeven aan investeringen voor de verzameling, opslag, koeling, sortering, verwerking, verpakking, etikettering en marketing van producten en aan de ontwikkeling van nieuwe producten, processen en technologieën.

Zowel producentengroepen, telersverenigingen als KMO's komen in aanmerking. De subsidie bedraagt 20% van het subsidiabele investeringsvolume met een maximum van 2 miljoen euro per project. Het minimale investeringsvolume is 250.000 euro. Voor projecten rond biologische producten is er een hoger subsidiepercentage (25%) en is het minimale investeringsvolume lager (100.000 euro).

Noordrijn-Westfalen

Investeringen in het kader van de verwerking en afzet van landbouwproducten (verwerking, opslag, koeling, sortering, marktgedreven verwerking, verpakking, etikettering) kunnen ondersteund worden.

De steun wordt gegeven aan producentengroepen, telersverenigingen en KMO's die zich richten op de verwerking en/of afzet van landbouwproducten. De subsidie varieert tussen 20 en 35%, afhankelijk van de doelgroep waartoe de aanvrager behoort.

Toscane

Een ketenaanpak en samenwerking worden ondersteund om zo de toegevoegde waarde van producten te verhogen. De maatregel is vergelijkbaar met maatregel 121 op vlak van de doelstellingen en de steun aan (materiële en immateriële) investeringen.

Naast de land- en tuinbouwbedrijven komen ook KMO's die actief zijn in de verwerking en afzet van primaire producten in aanmerking. De steunintensiteit bedraagt 40% voor KMO's en 20% voor andere bedrijven.

Vlaanderen

Om de verwerking en de afzet van land- en tuinbouwproducten te verbeteren en te rationaliseren, geeft het VLIF investeringssteun aan de primaire agro-voedingssector. Deze investeringen leiden tot een verhoging van de toegevoegde waarde van de land- en tuinbouwproducten en een verbetering van de concurrentiepositie van de sector.

Tot de begunstigden behoren bedrijven uit de agrovoedingssector die, hetzij als natuurlijk persoon, hetzij als rechtspersoon, de verwerking en afzet van land- en tuinbouwproducten in een aantal vastgelegde bedrijfsactiviteiten/sectoren tot voorwerp hebben. Het betreft vooral agrovoedingsbedrijven.

2.4 Samenwerking voor de ontwikkeling van nieuwe producten, processen en technologieën (maatregel 124)

Kader 4. Doel en logica van de maatregel “Samenwerking voor de ontwikkeling van nieuwe producten, processen en technologieën”

Omdat innovatie steeds belangrijker wordt voor de agro-voedingssector, volgen grote voedingsbedrijven nieuwe ontwikkelingen op de voet. Dit is echter niet evident voor kleinere bedrijven en landbouwbedrijven. Toch zouden ook zij hun prestaties aanzienlijk kunnen verbeteren door nieuwe producten en processen te ontwikkelen.

Deze maatregel wil bedrijven een betere toegang geven tot onderzoek en ontwikkeling, zodat ook zij kunnen innoveren. Het gaat vooral om samenwerking tussen primaire producenten, de verwerkende industrie en/of derde partijen. Het innovatieve karakter van het project, de marktkansen van de innovatie en de kwaliteit van het samenwerkingsverband zijn bepalende factoren bij de evaluatie van aanvragen.

De maatregel werd voor samenwerkende landbouwers geactiveerd in Nederland, Brandenburg en Berlijn, Noordrijn-Westfalen, Frankrijk, Emilia-Romagna, Toscane en Umbrië.

Nederland

De steun dekt de extra kosten en risico's die gepaard gaan met de ontwikkeling van innovaties op het vlak van duurzame producten en productiewijzen, een betere kwaliteit van producten en/of productieprocessen en/of lagere productiekosten. Er zijn vier prioritaire thema's (duurzame agrologistiek, groene grondstoffen, verduurzaming van de tuinbouw en transitie van de veehouderij), maar andere thema's zijn niet bij voorbaat uitgesloten.

De projecten hebben een maximale looptijd van drie jaar en diverse combinaties van ondernemingen zijn mogelijk (zowel met partners binnen als buiten de agro-voedingsketen). De subsidie bedraagt 40% van de subsidiabele kosten en maximum 1.250.000 euro per innovatieproject. De maatregel wordt vaak samen ingezet met maatregelen 111 (opleiding en voorlichting) en 114 (bedrijfsadvisering).

Brandenburg en Berlijn

De partners zijn land- en bosbouwondernemingen, voedingsbedrijven en diverse kennis- en onderzoeksinstellingen die zich toelagen op de versterking en ontwikkeling van het platteland.

De subsidie omvat de kosten voor de ontwikkeling van innovatieve producten, processen en technologieën, maar kan ook gebruikt worden om personeel uit te wisselen (bv. van een kennisinstelling naar een bedrijf). De projectfinanciering omvat tot 70% van de materiële projectkosten en tot 50% van de personeelskosten. De maatregel wordt meestal samen uitgevoerd met de maatregelen 121 (modernisering van landbouwbedrijven) en 123 (toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten).

Noordrijn-Westfalen

De maatregel richt zich op innovaties door groepen van primaire producenten en industrie, maar vereist ook dat er een wetenschappelijke onderzoeksinstelling of een adviesbureau betrokken is.

De subsidie kan oplopen tot 50% van de kosten en bedraagt maximaal 100 000 euro gespreid over drie jaar. De subsidiabele kosten omvatten: (i) voorbereidende studies, (ii) het ontwikkelen en testen van processen en technologie en (iii) materiële en immateriële investeringen, die gelinkt zijn aan de samenwerking.

Frankrijk

De begunstigden zijn de leden van een samenwerkingsproject (producenten en/of verpakking, verwerking, e.d.), maar ook samenwerking met onderzoeks- of kennisinstellingen wordt gestimuleerd.

De subsidiabele kosten omvatten niet alleen de voorbereidende stappen van de innovatie (zoals het ontwerpen, ontwikkelen en testen), maar ook de immateriële of materiële investeringen die eraan verbonden zijn. De kosten voor de commercialisatie van het ontwikkelde product, product of technologie zijn niet subsidiabel.

Emilia-Romagna

In deze regio mikt de maatregel op de diversificatie van landbouw naar non-food productie en het verminderen van de energiekosten. Het gaat om het creëren van kansen voor specifieke producten of de ontwikkeling van nieuwe producten, technologieën en/ of innovatieve organisatiesystemen.

Het steunpercentage bedraagt 70% voor de projectkosten rond nieuwe producten, markt- en haalbaarheidsonderzoek, contractuele kosten voor productontwikkeling, organisatorische kosten en het ontwikkelen van prototypes. Voor de aankoop van octrooien, licenties en software en voor het verwerven van kennis bedraagt de steunintensiteit 40%.

Toscane

Het doel is om de competitiviteit van de sectoren melk, vlees, honing, bloemen en diervoeder te verhogen door samen te werken rond de ontwikkeling van nieuwe producten, de reorganisatie van distributienetwerken en het testen van nieuwe machines, technologieën en werkwijzen.

Begunstigden zijn *joint ventures* en andere juridische entiteiten die verschillende ketenactoren vertegenwoordigen. De steunintensiteit bedraagt 70% van de subsidiabele kosten.

Umbrië

De maatregel stimuleert product- en technologische procesinnovaties. Samenwerkingsverbanden krijgen namelijk de mogelijkheid om nieuwe processen, producten en innovatieve procedures te testen.

De begunstigden zijn consortia en verenigingen, waarbij landbouwbedrijven, voedingsbedrijven, telersverenigingen en/of onderzoeksinstituten betrokken zijn. De subsidiabele kosten zijn gelinkt aan de samenwerking en omvatten bv. technische en wetenschappelijke uitrusting en machines, patenten en kennisverwerving, software, adviesdiensten en overheadkosten.

Vlaanderen

De maatregel is in Vlaanderen niet actief.

2.5 Activiteiten rond voorlichting en afzetbevordering (maatregel 133)

Kader 5. Doel en logica van de maatregel “Activiteiten rond voorlichting en afzetbevordering”

Nieuwe afzetmogelijkheden voor kwaliteitsproducten kunnen bijdragen tot een hogere meerwaarde voor de producent. In aanvulling met de steun uit de eerste pijler van het landbouwbeleid, ondersteunt deze maatregel de ontwikkeling van nieuwe afzetmogelijkheden en de voorlichting van consumenten rond kwaliteitsproducten. Het is daarmee een aanvulling op de deelname van landbouwers aan kwaliteitsregelingen (maatregel 132).

Alleen producten die onder een Europese kwaliteitsregeling (BOB, GTS en BGA) vallen, komen in aanmerking. De steun wordt uitsluitend toegekend aan producentengroeperingen en de steunintensiteit bedraagt maximaal 70%.

Nederland, Frankrijk, de drie Italiaanse regio's (Emilia-Romagna, Toscane en Umbrië) en Vlaanderen activeerden deze maatregel, die van nature gericht is op telersverenigingen en dus samenwerkingsverbanden.

Nederland

Voorlichting- en afzetbevorderende activiteiten worden ondersteund om consumenten/burgers beter in staat te stellen kwaliteitsproducten te herkennen en bewust te kopen.

De maatregel wordt momenteel enkel ingezet voor producentengroeperingen³ uit de biologische landbouw. De subsidiabele kosten omvatten de kosten voor marktverkenning, voorlichtings- en promotiemateriaal, advies en eenmalige organisatiekosten van samenwerkingsverbanden tussen producentengroeperingen en anderen gericht op voorlichting en afzetbevordering. Het steunpercentage bedraagt 70%.

³ De producentengroepering is in dit geval een organisatie waarin marktdeelnemers zijn verenigd, die voor een specifiek landbouwproduct of levensmiddel actief deelnemen aan een kwaliteitsregeling. Geografische aanduidingen, specificiteitscertificering en biologische landbouw zijn voorbeelden van dergelijke kwaliteitsregelingen.

Frankrijk

De klemtoon ligt op de bewustmaking van de consument over het bestaan van voedselkwaliteitsregelingen en van de productkenmerken die hiermee gepaard gaan. Dit doet men door informatie te geven en promotie te maken voor producten die onder dergelijke regelingen vallen.

Producentengroeperingen worden gedefinieerd als organisaties, ongeacht de juridische vorm, die betrokken zijn bij de vermarkting van hoogwaardig voedsel. Professionele organisaties en/of vertegenwoordigers van meerdere sectoren komen niet in aanmerking.

Emilia-Romagna

De steun heeft als doel om de consument het belang te leren kennen van milieuvriendelijke en biologische productie en zo de aankoop van deze producten te stimuleren.

De maximale jaarlijkse bijdrage is 1.000.000 euro, met een steunpercentage van 70% van de subsidiabele kosten.

Toscane

De maatregel ondersteunt de producentenverenigingen om aanwezig te zijn op beurzen, promotiemateriaal te maken, voorlichtingscampagnes te organiseren en producten te promoten.

De steun bedraagt 70% van de subsidiabele kosten.

Umbrië

De algemene doelstelling is om consumenten en actoren in de markt te informeren over het bestaan en de kenmerken van regionale kwaliteitsproducten en op die manier de producten beter te valoriseren.

Vlaanderen

Het doel is om consumenten te informeren over de kenmerken van kwaliteitsproducten en zo de vraag naar erkende producten te stimuleren. Deze maatregel zal in de loop van 2011 opgestart worden.

De begunstigden zijn producentengroeperingen waarvan de productie (gedeeltelijk of volledig) in het Vlaams Gewest gebeurt. De overheidssteun bedraagt maximaal 70% van de totale kost, met een plafond van 50.000 euro op jaarbasis. Een subsidie kan maximaal gedurende drie opeenvolgende jaren worden aangevraagd. Kosten die in aanmerking komen zijn bv. de organisatie en deelname aan beurzen en tentoonstellingen, PR-activiteiten, advertenties, drukwerk, elektronische media, voorlichting en demonstraties op de verkooppunten, reclame via audiovisuele media, enz.

2.6 Andere steunmaatregelen in Vlaanderen

Naast de opgesomde maatregelen zijn er nog drie Vlaamse maatregelen die de logica van deze as volgen maar niet in het PDPO werden opgenomen. Dit betekent dat deze maatregelen zonder Europese steun door de Vlaamse Overheid gefinancierd worden.

2.6.1 Startsteun aan samenwerkingsverbanden

Het VLIF geeft steun aan startende groeperingen om de beheerskosten van het eerste werkingsjaar te helpen dragen. Samenwerkingsverbanden die hun producten (geheel of gedeeltelijk) samen op de markt brengen en dit doen volgens vastgestelde voorschriften komen in aanmerking voor ondersteuning. Bijkomende voorwaarde is dat er gezamenlijke regels zijn i.v.m. de productie en er moeten ook richtlijnen vastgesteld worden die de kwaliteit en kwantiteit van de producten beschrijven.

De startpremie bedraagt maximaal 22.500 euro en wordt toegekend aan groepen die de vorm hebben van een coöperatieve vennootschap voor verwerking, afzet en dienstverlening of onder de vorm van een vereniging zonder winstgevend doel. Daarnaast moet de groepering ook aantonen dat de samenwerking sociaal of economisch verantwoord is (VLIF, 2009; 2010).

2.6.2 VLIF-steun aan land- en tuinbouwcoöperaties

Een tweede Vlaams instrument buiten het PDPO is de VLIF-steun aan landbouwcoöperaties voor afzet en verwerking of voor dienstverlening. Het doel is om coöperaties (die aan bepaalde voorwaarden voldoen) aan te moedigen om hun bedrijfsstructuur aan te passen aan de snel evoluerende en wisselende omstandigheden en deze te moderniseren met aandacht voor de levensvatbaarheid van de coöperatie, leefmilieu en dierenwelzijn, de technologie in de sector, de (energie)markt, veranderingen in het EU-landbouwbeleid, enz.

Alle materiële investeringen die bedrijfseconomisch verantwoord zijn, komen in principe in aanmerking, maar het gaat voornamelijk om investeringen in de bouw en inrichting van bedrijfsgebouwen en de aankoop van materieel, meer bepaald ook milieu-investeringen.

Coöperatieve machineringsgenieten onder de algemene voorwaarden van dezelfde steun als de producenten (vier steunintensiteiten: 8 tot 38%) (VLIF, 2009; 2010).

2.6.3 Gemeenschappelijke Marktordening groenten en fruit

De Gemeenschappelijke Marktordening (GMO) voor groenten en fruit kadert binnen de eerste pijler van het landbouwbeleid⁴ en houdt in dat telersverenigingen en groeperingen van telersverenigingen die een operationeel programma opstellen gedeeltelijk ondersteund kunnen worden. De GMO, die in 2008 hervormd werd, heeft als doel om de competitiviteit en de marktorientatie van de sector te verhogen, de inkomensfluctuaties te beperken, de consumptie te stimuleren (en zo bij te dragen tot de volksgezondheid) en het milieu beter te waarborgen⁵.

2.7 Overzicht van de maatregelen

Uit de bespreking blijkt dat samenwerkingsverbanden bij verschillende maatregelen uit As 1 tot de begunstigden behoren. De meeste maatregelen kaderen binnen de doelstelling om het fysieke kapitaal te herstructureren en te ontwikkelen en om innovatie te bevorderen. Toch werden er ook maatregelen geïdentificeerd m.b.t. kennisopbouw en het bevorderen van het menselijk kapitaal enerzijds en de verbetering van de kwaliteit van productie en producten anderzijds.

⁴ Raadsverordening (EG) nr. 1182/2007 en Commissieverordening (EG) nr. 1580/2007.

⁵ http://ec.europa.eu/agriculture/markets/fruitveg/index_en.htm

Tabel 2 geeft een overzicht van de maatregelen en hun toegankelijkheid voor samenwerkingsverbanden. Maatregelen die niet in dit overzicht vermeld worden, zijn in de bestudeerde landen en regio's niet toegankelijk voor samenwerkingsverbanden. In het overzicht wordt er onderscheid gemaakt tussen maatregelen die niet actief zijn (NA), maatregelen waarvan groepen niet tot de begunstigden behoren (-) en maatregelen waarvoor dit wel het geval is. Die laatste groep bestaat uit steun aan de start van nieuwe samenwerkingsverbanden (S), ondersteuning van de werking van bestaande samenwerkingsverbanden (B) en een combinatie van beide laatste opties (S&B).

Het overzicht toont aan dat de activatie van maatregelen zeer verschillend is tussen de landen en zelfs tussen de regio's van één bepaald land. De lokale eigenheid van de landbouw en de structuur van de sector spelen vaak een belangrijke rol in de (politieke) keuze om een maatregel al dan niet te activeren.

Naast de beslissing om een maatregel al dan niet te activeren, hebben landen (binnen het Europese kader) ook een zekere vrijheid in de manier waarop ze een maatregel invullen. De steun aan startende of bestaande samenwerkingsverbanden wordt echter vrij uniform toegepast voor de bestudeerde as 1-maatregelen. Zo is het doel en de begunstigde (startend of bestaand samenwerkingsverband) steeds hetzelfde voor een bepaalde maatregel (uitgezonderd maatregel 111).

Tabel 2. Toegang van samenwerkingsverbanden tot de geselecteerde As 1-maatregelen

Maatregel	111 opleiding en voorlichting	121 investeringsen	123 toegevoegde waarde	124 samenwerking bij innovatie	133 voorlichting en afzetbevordering
Nederland	S	-	B	S	B
Duitsland					
<i>Nedersaksen en Bremen</i>	-	-	B	NA	NA
<i>Brandenburg en Berlijn</i>	-	-	B	S	NA
<i>Beieren</i>	NA	B	B	NA	NA
<i>Noordrijn- Westfalen</i>	B	-	B	S	NA
Frankrijk	-	B	-	S	B
Italië					
<i>Emilia-Romagna</i>	-	-	-	S	B
<i>Toscane</i>	-	B	B	S	B
<i>Umbrië</i>	-	-	-	S	B
Vlaanderen	-	-	-	NA	B

Legende:

NA: maatregel is niet actief in dit land of deze regio

-: samenwerkingsverbanden behoren niet tot de begunstigden van de maatregel

S: steun aan de start van een samenwerkingsverband

B: steun aan de werking en de investeringen van een bestaand samenwerkingsverband

Bron: AMS op basis van de respectievelijke programmeringsdocumenten

Het stimuleren van nieuwe samenwerkingsverbanden komt voornamelijk aan bod binnen maatregel 124. Dit is logisch aangezien deze maatregel expliciet inzet op het stimuleren van samenwerking om innovaties te realiseren. Hoewel dit niet aan bod komt in de Plattelandsverordening, leggen verschillende landen hierbij ook de expliciete voorwaarde op dat er samengewerkt moet worden met één of meerdere kennisinstellingen.

Daarnaast zet Nederland ook maatregel 111 in om de start van nieuwe samenwerkingsverbanden te stimuleren. Deze samenwerking richt zich echter niet op de afzet van producten, maar heeft vooral als doel om samen nieuwe kennis op te bouwen (praktijknetwerken).

De overige maatregelen richten zich op de werking en investeringen van bestaande samenwerkingsverbanden. Het gaat doorgaans om maatregelen die gericht zijn op individuele land- en tuinbouwbedrijven, maar die ook opengesteld worden voor groepen. Maatregel 133 vormt daarbij een uitzondering, aangezien hier uitsluitend producentengroeperingen tot de begunstigden behoren.

Een belangrijke opmerking is nog dat we in deze analyse vooral maatregelen vermelden die een duidelijke link hebben met samenwerking of waarbij samenwerkingsverbanden (ongeacht hun vorm) expliciet vermeld worden in de lijst van begunstigden. Dit blijkt echter niet altijd even duidelijk uit de programmeringsdocumenten. Zo komen vennootschappen soms in aanmerking, maar zowel individuele bedrijven als groepen kunnen een vennootschapsvorm als juridische structuur hebben.

Het gaat bv. om de modernisering van landbouwbedrijven in Nederland en Emilia-Romagna, de bedrijfsadviesdiensten in verschillende landen en regio's, de infrastructuur voor de toegankelijkheid van landbouw in Umbrië en de deelname van producentengroepen (i.p.v. uitsluitend producenten) aan kwaliteitsregelingen in Toscane. Ook de maatregelen waarbij samenwerkingsverbanden tot de begunstigden behoren, maar waar er geen duidelijke link is met de werking en de activiteiten werden niet meegenomen in de analyse. Het gaat bijvoorbeeld om de Franse maatregel gericht op de reconstructie van het agrarisch productiepotentieel (maatregel 126).

Een laatste deel van de analyse omvat de financiële omvang van de maatregelen. Tabel 3 geeft een overzicht van de budgetten die vermeld worden in het financieel plan voor de volledige programmeringsperiode⁶ en de werkelijke uitgaven tijdens de jaren 2007 - 2009.

Hoewel we in dit rapport niet alle maatregelen uit As 1 bestudeerden, geven we ook het financieel plan en de uitgaven voor de gehele eerste as weer. Op die manier willen we een beter zicht krijgen op het belang van de bestudeerde maatregelen binnen deze as. Via de kleurcode wordt ook duidelijk welke bedrijven (al dan niet exclusief) toegankelijk zijn voor samenwerkingsverbanden.

Tabel 3 toont aan dat samenwerkingsverbanden slechts in een beperkt aantal landen of regio's tot de begunstigden behoren voor de maatregelen 111 (opleiding en voorlichting), 121 (investeringen) en 123 (toegevoegde waarde). De budgetten zijn ook telkens toegankelijk voor individuele bedrijven en groepen.

Maatregelen 124 (samenwerking bij innovatie) en 133 (voorlichting en afzetbevordering) zijn dan weer exclusief toegankelijk voor groepen. Tegelijk stellen we vast dat de uitgaven van beide maatregelen sterk achterblijven op het financieel plan. In een aantal landen of regio's zijn de maatregelen dan ook nog niet opengesteld.

Ook globaal blijkt dat de uitgaven van de meeste bestudeerde maatregelen onder as 1 achterblijven op het financieel plan.

⁶ De volledige programmeringsperiode bedraagt 7 jaar (2007 – 2013).

Tabel 3. Omvang van de geselecteerde As 1-maatregelen: financieel plan (2007-2013) en overheidsuitgaven in de periode 2007-2009 (miljoen €)

Maatregel Land / Regio	111 opleiding en voorlichting		121 investerings		123 toegevoegde waarde		124 samenwerking bij innovatie		133 voorlichting en afzetbevordering		Totaal As 1	
	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven
Nederland	56,627	5,832	111,291	18,329	0,727	0,000	34,893	0,791	1,362	0,000	366,580	35,129
Duitsland												
<i>Nedersaksen en Bremen</i>	6,064	1,413	281,055	106,283	51,449	17,539	NA	NA	NA	NA	690,805	249,020
<i>Brandenburg en Berlijn</i>	13,662	1,644	173,121	36,860	45,501	3,528	3,916	0,250	NA	NA	522,781	109,819
<i>Beieren</i>	NA	NA	234,920	6,542	91,000	36,927	NA	NA	NA	NA	637,280	119,716
<i>Noordrijn-Westfalen</i>	6,629	0,933	113,541	39,048	50,147	2,040	1,543	0,000	NA	NA	242,054	54,324
Frankrijk	117,590	5,971	1.374,125	561,393	611,848	150,887	7,540	0,000	36,720	1,022	4.001,717	1.263,026
Italië												
<i>Emilia-Romagna</i>	14,817	0,900	196,022	10,694	114,062	9,939	10,396	0,000	3,864	0,000	448,472	30,638
<i>Toscane</i>	11,926	0,077	103,251	16,849	51,769	1,158	9,856	0,000	4,928	0,000	346,922	40,534
<i>Umbrië</i>	8,609	1,952	71,032	7,519	74,593	12,277	19,081	0,000	13,147	1,148	306,811	29,641
Vlaanderen	35,911	15,361	303,757	151,390	40,217	1,328	NA	NA	0,243	0,000	464,859	201,790

Legende:

	Samenwerkingsverbanden hebben geen toegang tot dit budget
NA	Maatregel is niet actief in dit land of deze regio
	Samenwerkingsverbanden en andere begunstigden hebben toegang tot dit budget
	Enkel samenwerkingsverbanden hebben toegang tot dit budget

Bron: AMS op basis van European Network for Rural development (2011)

3 As 2: Verbetering van het milieu en het platteland

De tweede as van het plattelandontwikkelingsbeleid heeft als doel om de natuurlijke hulpbronnen en het rurale landschap te beschermen en te verbeteren. De vooropgestelde prioriteiten zijn: biodiversiteit, instandhouding en ontwikkeling van landbouwsystemen met een hoge natuurwaarde, instandhouding en ontwikkeling van traditionele agrarische landschappen, water en klimaatverandering (cfr. communautaire strategische richtsnoeren).

Door deze focus draagt As 2 bij tot duurzame plattelandontwikkeling. Land- en tuinbouwers worden, als belangrijke actoren op het platteland, niet alleen aangemoedigd om hun activiteiten rond landbeheer te behouden, maar ook om de natuurlijke ruimte en het landschap in stand te houden en te verbeteren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen maatregelen die zich richten op de bevordering van een duurzaam gebruik van landbouwgrond en maatregelen die hetzelfde doen voor beboste gronden. Het is de eerste groep van maatregelen die tot de focus van dit rapport behoort.

3.1 Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers in berggebieden (maatregel 211) en andere gebieden met handicaps (maatregel 212)

Kader 6. Doel en logica van de maatregelen “Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers in berggebieden en andere gebieden met handicaps”

Door de landbouwers in gebieden met natuurlijke handicaps (zowel berggebieden als andere gebieden) te betalen, wil men erover waken dat het gebruik van deze landbouwgrond verder gezet wordt. Zo worden niet alleen landelijke gebieden, maar ook duurzame landbouwsystemen in stand gehouden.

De betaling (per hectare) heeft als doel om de extra kosten en de gederfde inkomsten, die het gevolg zijn van de handicap, te compenseren. Volgens de Plattelandsverordening moeten er objectieve parameters ontwikkeld worden die de hoogte van de betaling bepalen, zodat de steunregeling doelmatig is en de doelstellingen bereikt worden.

Het spreekt voor zich dat een maatregel rond berggebieden niet relevant is voor alle landen en regio's, maar ook de maatregel die mikt op gebieden met natuurlijke handicaps is enkel in Toscane en Umbrië (Italië) toegankelijk voor samenwerkingsverbanden (naast de individuele landbouwers). De steun bedraagt 100 euro per jaar.

Maatregel 211 is niet actief in Vlaanderen. Maatregel 212 is in Vlaanderen “Vergoeding natuur buiten Natura 2000” gedoopt. Het bestreken gebied valt samen met de percelen in “kwetsbare zones natuur” waarvoor in het kader van het Mestdecreet een bemestingsverbod van kracht is. De vergoeding natuur wil de uitvoering van het standstillbeginsel compenseren met een vergoeding van maximaal 150 EUR/ha die jaarlijks kan aangevraagd worden (en bij het voldoen aan bepaalde voorwaarden). De doelgroep van de maatregel zijn landbouwers die één of meer percelen in gebruik hebben in de *kwetsbare zone natuur* (buiten Natura 2000-gebied) met bemestingsverbod (2 GVE). Samenwerkingsverbanden behoren dus niet tot de begunstigden.

3.2 Agromilieumaatregelen (maatregel 214)

Kader 7. Doel en logica van de maatregel “Agromilieumaatregelen”

Landbouwers kunnen naast hun traditionele productieactiviteiten ook activiteiten rond milieu- en landschapsbeheer opnemen. Via agromilieumaatregelen worden landbouwers en andere grondbeheerders gestimuleerd om de gehele maatschappij van dienst te zijn en productiemethoden toe te passen die verenigbaar zijn met de bescherming en verbetering van het milieu, het landschap, de natuurlijke hulpbronnen, de bodem en de genetische diversiteit. Op die manier levert de producent een bijdrage aan de identiteit van plattelandsgebieden en van de levensmiddelen die daar geproduceerd worden.

De agromilieumaatregelen worden verleend aan landbouwers en andere grondbeheerders die op vrijwillige basis een verbintenis aangaan met de overheid rond bepaalde praktijken die verder gaan dan de wettelijke voorschriften. De verbintenissen worden doorgaans afgesloten voor een periode van 5 à 7 jaar. De betalingen gebeuren jaarlijks en dekken de extra kosten en de gedeelde inkomsten die het gevolg zijn van de nakoming van de aangegane verbintenis, maar ook transactiekosten kunnen gedekt worden.

De maatregel is in twee Duitse deelstaten opengesteld voor (bepaalde) vormen van samenwerking tussen landbouwers.

Nedersaksen en Bremen

Er zijn verschillende deelmaatregelen, maar binnen het “*Niedersächsisches und Bremisches Agrarumweltprogramm*” (NAU/BAU) behoren zowel individuele bedrijfsleiders als groepen tot de begunstigden.

Beieren

Grasland- en beweidingscoöperaties kunnen, naast agrarische ondernemers en andere terreinbeheerders, agromilieumaatregelen afsluiten in naam van hun leden.

Vlaanderen

Deze maatregel is in Vlaanderen onderverdeeld in verschillende categorieën. Denk maar aan de beheersovereenkomsten water, perceelsranden, erosie, enz.

De begunstigden zijn landbouwers of, voor bepaalde deelcategorieën, percelen in Vlaanderen. Samenwerkingsverbanden behoren niet tot de begunstigden.

3.3 Steun voor niet-productieve investeringen (maatregel 216)

Kader 8. Doel en logica van de maatregel “Steun voor niet-productieve investeringen”

Vaak zijn er investeringen nodig om de engagementen uit agromilieuverbintenissen na te komen, maar ook om andere agromilieudoelstellingen te realiseren of om de recreatieve waarde van bepaalde gebieden te verhogen. Deze investeringen worden aangeduid als niet-productieve investeringen en kunnen ondersteund worden in het kader van deze maatregel.

In Nederland en in de regio's Emilia-Romagna en Umbrië (Italië) behoren samenwerkingsverbanden tot de begunstigden. Nedersaksen en Bremen stellen de maatregel ook open voor gemeentelijke samenwerkingsverbanden, maar deze behoren niet tot de focus van dit rapport.

Nederland

Naast landbouwers kunnen ook groepen van landbouwers steun aanvragen voor hun niet-productieve investeringen, op voorwaarde dat ze gekoppeld zijn aan een agromilieuverbintenis of aan (andere) agromilieudoelstellingen.

De subsidiabele kosten zijn vastgelegd en worden vergoed voor maximaal 100%.

Emilia-Romagna

De maatregel bestaat uit drie acties, waarvan enkel de actie rond publieke toegankelijkheid en faunabeheer open is voor samenwerkingsverbanden. Dit gebeurt o.a. door het realiseren en herstructureren van paden, de bescherming van de fauna en de oprichting van vogelkijkplaatsen. Op die manier wil men de biodiversiteit en Natura 2000-gebieden behouden en verbeteren.

Het subsidiepercentage bedraagt 70%.

Umbrië

De maatregel ondersteunt zowel niet-productieve investeringen voor milieudiversificatie in de Natura 2000-gebieden, beschermd gebied en gebieden van het Umbrië Regionaal Ecologisch Netwerk als voor agromilieudoelstellingen. Zowel individuele boeren als groepen komen in aanmerking voor ondersteuning.

De steun bedraagt maximum van 80% voor private actoren en tot 100% van de kosten voor investeringen door de overheid.

Vlaanderen

In Vlaanderen heeft deze maatregel de titel “Inrichtingsmaatregelen door landbouwers in het kader van de Kaderrichtlijn Water”. Het doel is om aan waterconservering te doen (het gebiedseigen water *tijdelijk* vasthouden) zodat droogte, verdroging en piekafvoeren bestreden kunnen worden.

De maatregel is momenteel nog niet actief.

3.4 Andere steunmaatregelen in Vlaanderen

Er zijn, naast het PDPO, nog andere mogelijkheden om samenwerkingsverbanden rond milieu en platteland te ondersteunen. ECO² (www.ecokwadraat.be) is een voorbeeld van dergelijk project, waarin de Boerenbond, de Vlaamse Landmaatschappij en agro/aaneming samenwerken. Het project heeft drie doelstellingen: (i) het uitbouwen van samenwerkingsverbanden tussen plaatselijke boeren inzake landschaps- en natuurbeheer, (ii) het toegankelijk maken van agrarisch aannemingswerk via de uitbouw van een efficiënte ondersteuningsstructuur voor landbouwers die gemotiveerd zijn om werken uit te voeren voor derden en (iii) het ontwikkelen van een gebiedsgerichte en marktgerichte aanpak voor landschapontwikkeling met lokale betrokkenheid.

Er werd een samenwerkingsverband gecreëerd tussen de landbouwers, het bedrijfsleven en de bewoners van de Gentse kanaalzone. Zij beheren samen het landschapsfonds waarin 85.000 euro is verzameld van een 20-tal bedrijven. De landbouwers hebben samen met de VLM een landschapsplan uitgewerkt en hebben op basis hiervan 7000m bomenrijen, houtkanten en heggen aangeplant langs hun percelen (VLM, 2011).

Het project krijgt steun vanuit EFRO (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling), het Agentschap voor Natuur en Bos, het Limburgs Steunpunt Rurale Ontwikkeling vzw en Rurant vzw.

3.5 Overzicht van de maatregelen

Tabel 4 geeft een overzicht van de toegankelijkheid van de bestudeerde As 2-maatregelen voor samenwerkingsverbanden. In vergelijking met de eerste as valt op dat de toegang tot de maatregelen veel minder algemeen is. Slechts een klein deel van de landen die maatregelen activeerden, vermelden ook dat groepen tot de begunstigden behoren.

Een tweede vaststelling is dat alle maatregelen zich richten op bestaande groepen en dat geen enkele maatregel als doel heeft om de opstart van nieuwe samenwerkingsverbanden rond milieu- en natuurbehoud te vergemakkelijken en te stimuleren.

Tabel 4. Toegang van samenwerkingsverbanden tot de geselecteerde As 2-maatregelen

Land / Regio \ Maatregel	211 Berggebieden	212 Gebieden met natuurlijke handicaps	214 Agromilieu- maatregelen	216 Niet-productieve investeringen
Nederland	NA	-	-	B
Duitsland				
<i>Nedersaksen en Bremen</i>	NA	-	B	-
<i>Brandenburg en Berlijn</i>	NA	-	-	NA
<i>Beieren</i>	-	-	B	-
<i>Noordrijn-Westfalen</i>	-	-	-	-
Frankrijk	-	-	-	-
Italië				
<i>Emilia-Romagna</i>	-	-	-	B
<i>Toscane</i>	B	B	-	-
<i>Umbrië</i>	B	B	-	B
Vlaanderen	NA	-	-	-

Legende:

NA: maatregel is niet actief in dit land of deze regio

-: samenwerkingsverbanden behoren niet tot de begunstigden van de maatregel

S: steun aan de start van een samenwerkingsverband

B: steun aan de werking en de investeringen van een bestaand samenwerkingsverband

Bron: AMS op basis van de respectievelijke programmeringsdocumenten

Het overzicht van de financiële plannen voor de volledige programmeringsperiode en de uitgaven in de jaren 2007, 2008 en 2009 worden per maatregelen voor de volledige tweede as weergegeven in Tabel 5. Ook hier valt op dat samenwerkingsverbanden slechts sporadisch toegang hebben tot de maatregelen in het kader van de tweede as. Bovendien toont de gele kleur dat er naast samenwerkingsverbanden ook andere begunstigden zijn.

Op financieel vlak blijkt dat de maatregelen die toegankelijk zijn voor groepen vooral in de Italiaanse regio's achterblijven op het financieel plan. Voor de andere landen en/of regio's liggen de uitgaven iets beter op schema, maar hinken de uitgaven toch duidelijk achterop in vergelijking met de maatregelen die enkel toegankelijk zijn voor individuele producenten.

Tabel 5. Omvang van de geselecteerde As 2-maatregelen: financieel plan (2007-2013) en overheidsuitgaven in de periode 2007-2009 (miljoen €)

Maatregel Land / Regio	211 Berggebieden		212 Gebieden met natuurlijke handicaps		214 Agromilieu- maatregelen		216 Niet-productieve investerings		Totaal As 2	
	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven
Nederland	NA	NA	40,432	5,710	246,342	99,544	41,584	1,509	346,280	111,182
Duitsland										
<i>Nedersaksen en Bremen</i>	NA	NA	42,128	0,000	353,876	60,876	3,086	0,000	464,664	86,155
<i>Brandenburg en Berlijn</i>	NA	NA	136,050	18,056	272,637	107,656	NA	NA	482,096	138,332
<i>Beieren</i>	210,994	74,407	706,406	262,476	703,829	418,943	9,500	3,283	1.759,011	780,778
<i>Noordrijn-Westfalen</i>	3,543	1,644	62,259	29,375	359,381	159,803	0,711	0,442	514,456	204,238
Frankrijk	2.861,140	1.492,004	572,989	4,726	3.183,615	1.172,784	11,890	0,524	7.103,356	2.889,980
Italië										
<i>Emilia-Romagna</i>	62,539	5,546	8,059	0,884	295,963	88,613	13,316	0,000	434,581	100,148
<i>Toscane</i>	10,836	0,433	10,836	0,247	205,180	65,861	4,925	0,000	346,807	79,949
<i>Umbrië</i>	16,407	11,515	10,250	3,474	215,426	66,604	2,935	0,000	345,572	95,332
Vlaanderen	NA	NA	3,094	0,302	119,061	56,837	0,560	0,000	130,355	60,027

Legende:

	Samenwerkingsverbanden hebben geen toegang tot dit budget
NA	Maatregel is niet actief in dit land of deze regio
	Samenwerkingsverbanden en andere begunstigde hebben toegang tot dit budget
	Enkel samenwerkingsverbanden hebben toegang tot dit budget

Bron: AMS op basis van European Network for Rural development (2011)

4 As 3: Leefkwaliteit op het platteland en diversificatie van de plattelandseconomie

De derde as van het plattelandsbeleid heeft als doel om werkgelegenheid en groeivoorwaarden te scheppen op het platteland. De maatregelen richten zich op de opbouw van capaciteiten, het verwerven van vakkundigheid en de ontwikkeling van lokale strategieën, zodat het platteland ook voor de volgende generaties aantrekkelijk blijft. Aandachtspunten zijn het verbeteren van de inkomensproducerende mogelijkheden en de leefkwaliteit van de plattelandsbewoners. Dit gebeurt door het stimuleren van een ‘levend platteland’ en de handhaving en verbetering van de sociale en economische structuur, in het bijzonder in de meer afgelegen landelijke gebieden.

4.1 Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten (maatregel 311)

Kader 9. Doel en logica van de maatregel “Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten”

De maatregel wil naast de traditionele landbouwactiviteiten ook niet-agrarische activiteiten ontplooiën, zodat de plattelandseconomie meer divers wordt. Dergelijke diversificatie is niet alleen nodig om economische groei, werkgelegenheid en duurzame ontwikkeling in de plattelandsgebieden te stimuleren, maar draagt ook bij tot een beter territoriaal evenwicht en tot de ontwikkeling van basisvoorzieningen. Toerisme, ambachten en de inrichting van rurale aantrekkingspunten worden beschouwd als groeisectoren die kansen bieden voor niet-agrarische diversificatie op het landbouwbedrijf en voor de ontwikkeling van microbedrijven in de ruimere rurale economie.

De maatregel rond de diversificatie naar niet-agrarische activiteiten is in verschillende landen en regio’s toegankelijk voor samenwerkingsverbanden. Het gaat om Nederland, Nedersaksen en Bremen, Noordrijn-Westfalen, Frankrijk en Toscane.

Nederland

De Nederlandse overheid wil de samenwerking tussen landbouw en andere economische activiteiten op het platteland stimuleren in het kader van multifunctionele landbouw. Men ondersteunt projecten die zich richten op (i) samenwerking tussen landbouwbedrijven en andere actoren, (ii) opschaling en professionalisering van diversificatieactiviteiten en (iii) ketenontwikkeling, promotie- en/of marketingactiviteiten van niet-agrarische activiteiten.

De maatregel is open voor alle primaire sectoren, maar de melkveehouderij en open teelten krijgen voorrang. O.a. de kosten van bouwconstructies en bijhorende inrichting, substantiële investeringen en eenmalige organisatiekosten voor de activiteiten zijn subsidiabel. Het steunpercentage varieert in functie van de grootte van de onderneming en het type kosten.

Nedersaksen en Bremen

Vennootschappen kunnen steun aanvragen om gebouwen te herstructureren (in het kader van residentiële, commerciële, industriële, diensten, culturele, openbare of communautaire doeleinden) en om de samenwerking tussen boeren en andere partners in het landelijk gebied op te starten in het kader van inkomensdiversificatie of de creatie van werkgelegenheid.

Noordrijn-Westfalen

De steun wordt gegeven aan (i) organisatorische kosten voor het ontwikkelen van aanvullende inkomstenbronnen, (ii) startsteun voor personeelskosten, (iii) uitgaven en investeringen en (iv) opleidingen die rechtstreeks verband houden met de diversificatiemaatregelen.

De maatregel is toegankelijk voor individuele bedrijven en samenwerkingsverbanden. De samenwerkingsverbanden moeten uit minstens drie partijen bestaan, waarvan ten minste 50% agrarische ondernemers. De steunpercentages en maximale steunbedragen variëren in functie van het doel waarvoor ze ingezet worden.

Frankrijk

Investeringen die gelinkt zijn aan activiteiten naast de traditionele landbouwproductie worden ondersteund.

De begunstigden zijn leden van het landbouwersgezin en groepen van personen die agrarische activiteiten uitoefenen. Coöperaties komen niet in aanmerking voor ondersteuning in het kader van deze maatregel.

Toscane

De maatregel ondersteunt bedrijven om, via diversificatie, hun inkomsten te verhogen en relaties op te bouwen met actoren buiten de landbouw.

De steun wordt gegeven aan investeringen die mikken op diversificatie of die gelinkt zijn aan agrotourisme. Het steunpercentage bedraagt 40% van de subsidiabele kosten, maar kan onder bepaalde voorwaarden verhoogd worden tot 50% of 60%.

Vlaanderen

Voor investeringen die gericht zijn op het uitvoeren van niet-agrarische activiteiten op het bedrijf geeft het VLIF financiële steun onder de vorm van rentesubsidie en kapitaalpremies.

De steunintensiteit bedraagt 28%. Tot de begunstigden behoren natuurlijke personen en rechtspersonen (vennootschappen). De begunstigden moeten aan een aantal voorwaarden voldoen. Samenwerkingsverbanden komen dus niet zomaar in aanmerking voor steun in het kader van deze maatregel, tenzij ze een vennootschap vormen.

4.2 Oprichting en ontwikkeling van micro-ondernemingen (maatregel 312)

Kader 10. Doel en logica van de maatregel “beroepsopleiding en voorlichting”

In het kader van diversificatie kan ook steun gegeven worden aan de oprichting en de ontwikkeling van micro-ondernemingen, omdat deze bedrijven (die geen landbouwbedrijven zijn) behoren tot de economische motor van het platteland. Men vindt het daarom belangrijk om het innovatief vermogen, de uitbreiding van deze micro-ondernemingen en de bedrijfsopvolging te stimuleren en/of te begeleiden.

Hoewel meerdere landen en regio's (zoals Brandenburg en Berlijn en Umbrië) deze maatregel activeerden, is de aanduiding van de begunstigden niet altijd even duidelijk. Vaak gaat het om vennootschappen die aan bepaalde voorwaarden voldoen, maar deze kunnen zowel op individuele bedrijven als (kleine) groepen slaan.

Nederland

Het doel van de maatregel is om nieuwe, kleinschalige bedrijven te stimuleren via het hergebruik van agrarische gebouwen en andere vormen van facilitatie. Het ondersteunen van netwerkvorming tussen ondernemers is hier een onderdeel van.

De subsidiabele kosten omvatten o.a. het opstellen van (ondernemings)plannen om micro-ondernemingen en ondernemersnetwerken op te richten, te versterken en te ontwikkelen en de uitvoering van de plannen. De steunintensiteit varieert in functie van de kost en de bedrijfsgrootte. De maximale steun bedraagt 200.000 euro over een periode van drie jaar.

Brandenburg en Berlijn

De maatregel heeft verschillende doelstellingen: (i) het creëren van nieuwe werkgelegenheid en inkomensmogelijkheden, (ii) de ondersteuning van ondernemerschap, (iii) het creëren van ruimtelijk evenwicht en samenhang tussen landelijke en stedelijke gebieden, (iii) het intensiever gebruik van moderne informatietechnologieën en (iv) het gebruik van hernieuwbare hulpbronnen.

Vennootschappen die voldoen aan de definitie van micro-ondernemingen en waarbij land- of bosbouw betrokken zijn komen in aanmerking. Het gaat om steun voor investeringen met inbegrip van diensten van architecten en ingenieurs, voorbereidende werkzaamheden (studies en onderzoeken) en de ondersteuning van de begunstigde (uitgezonderd openbare besturen). Investeringen met betrekking tot de productie, verwerking of afzet van bepaalde producten zijn uitgesloten. Het subsidiepercentage bedraagt 35%.

Frankrijk

Via deze maatregel wil men handel en ambachten op het platteland handhaven en stimuleren. Daarom wordt steun gegeven aan de opstart van nieuwe micro-ondernemingen en worden nieuwe organisatievormen gestimuleerd opdat voldaan zou worden aan de behoeften van de lokale bevolking.

De maatregel omvat steun aan investeringen, advies, bedrijfsontwikkeling en diverse types van installatie. De steunintensiteit varieert in functie van het type kosten tussen 30 en 80%.

Vlaanderen

Deze maatregel is in Vlaanderen niet actief.

4.3 Opleiding en voorlichting (maatregel 331)

Kader 11. Doel en logica van de maatregel “Opleiding en voorlichting”

Ook onder de derde as wordt er aandacht geschonken aan opleiding en voorlichting. In tegenstelling tot maatregel 111 (gericht op de land- en tuinbouwers), mikt maatregel 331 op de vorming en voorlichting van economische actoren die actief zijn onder As 3. Op die manier wil men de plattelandsbevolking helpen om de doelstellingen te realiseren rond economische diversificatie en een stijgende levenskwaliteit in landelijke gebieden.

De toepassing van de maatregel verschilt tussen de bestudeerde landen en regio's. Drie groepen kunnen onderscheiden worden. Een eerste groep van landen/regio's (Nederland, Beieren, Noordrijn-Westfalen, Toscane en Umbrië) activeerde de maatregel niet. Brandenburg en Berlijn, Frankrijk en Emilia-Romagna vormen een tweede groep. Zij richten de maatregel op (erkende) organisaties en opleidingsinstellingen die vorming en voorlichting organiseren en/of geven. Deze worden echter niet beschouwd in het kader van dit rapport.

Ten slotte gebruiken Nedersaksen en Bremen en Vlaanderen de maatregel (onder andere) om netwerkvorming te stimuleren. De term “netwerk” is zeer breed en impliceert niet altijd de transfer van een product, maar toch beschouwen we deze invulling als steun aan startende samenwerkingsverbanden.

Nedersaksen en Bremen

De maatregel omvat enerzijds de stimulering van netwerkvorming tussen rurale actoren en anderzijds de kwalificatie van natuurbehoudmaatregelen. Vooral het eerste aspect is relevant in het kader van dit rapport en heeft als doel om de transparantie in de voedselketen te verhogen.

De steun aan netwerkvorming bedraagt maximaal 15.000 euro per jaar, met een steunpercentage dat varieert tussen 50 en 75%.

Vlaanderen

De maatregel ondersteunt intermediaire dienstverlening (dus: geen directe ondersteuning van ondernemers) in het kader van ruraal ondernemerschap en wil zo een positief ondernemersklimaat creëren. Het gaat niet alleen om cursussen, maar ook aanverwante vormingsactiviteiten, zoals communicatie, professionalisering, begeleiding en netwerkvorming. De vorming kan o.a. betrekking hebben op streekproducten, maatschappelijk verantwoord ondernemerschap, groene zorg en het platteland als 'kwaliteitslabel'.

De begunstigden kunnen lokale besturen, publiekrechtelijke rechtspersonen, middenveldorganisaties en verenigingen zijn.

4.4 Andere maatregelen

Hoewel Zwitserland niet tot de Europese Unie behoort, kan de maatregel voor startende samenwerkingsverbanden in lokale regio's de vergelijking met de derde as van het plattelandsontwikkelingsbeleid goed doorstaan (zie Kader 12). Toch onderscheidt de maatregel zich door de uitgesproken focus op haalbaarheidsstudies en het stuk risicokapitaal dat de overheid daarbij draagt. In Vlaanderen financiert het Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie (IWT) de uitvoering van haalbaarheidsstudie. Bedrijven kunnen deze steun aanvragen in het kader van het O&O- of het KMO-programma, maar ook groepen van bedrijven (VIS of Vlaamse innovatiesamenwerkingsverbanden) komen in aanmerking voor ondersteuning in het kader van het VIS-programma. Helaas zijn deze instrumenten niet toegankelijk voor bedrijven die uitgebaat worden door natuurlijke personen en dus de grote meerderheid van de land- en tuinbouwbedrijven.

Kader 12. Zwitserse steun aan de voorstudie van samenwerking in het kader van regionale ontwikkeling

Sinds 2007 geeft het Zwitserse federale landbouwbureau namelijk steun aan projecten rond regionale ontwikkeling en de promotie van regionale en Zwitserse producten. Hierbij geldt de voorwaarde dat de landbouwsector sterk betrokken is. Op die manier wil men toegevoegde waarde creëren door de inter-professionele samenwerking tussen landbouw en aanverwante sectoren (zoals artisanale productie, toerisme en hout- en bosbouw) te verbeteren en beleidsdoelstellingen (bv. ecologische, sociale of culturele aspecten) laten ondersteunen.

Er wordt aan de groepen een startsteun van maximaal 20.000 Zwitserse frank CHF (ca. 14.980 euro) gegeven om een voorstudie (*Etude préliminaire, Vorstudie*) uit te voeren.

Deze subsidie laat toe om een idee te ontwikkelen en verder uit te werken tot een echt project, zodat de toegang tot andere steunmaatregelen en –programma’s (bv. steun aan investeringen of productpromotie) geopend wordt. Ook de kosten van professionele begeleiding (*coaching*) tijdens het vooronderzoek komen in aanmerking voor ondersteuning tijdens de verschillende fasen (van concept tot volwaardige projecten). De maatregel voorziet als basis een steunpercentage van 34% voor vlakke gebieden, 37% voor heuvelachtige gebieden en 40% voor berggebieden. Daarnaast zijn er ook zeven criteria (bv. bij een bijdrage aan hernieuwbare energie of een beter bodembeheer) die elk aanleiding kunnen geven tot een supplement van 0 tot 3%.

Als motivatie voor deze keuze geeft de overheid aan dat men liever 20.000 CHF investeert in een voorbereidend onderzoek dat kan mislukken, dan dat een veel groter project (bv. 400.000 CHF) tijdens zijn looptijd onderbroken moet worden. De maatregel is enorm populair geworden en daarom wordt het aantal aanvragen beperkt tot 50 per jaar en een totaal budget van 1 miljoen CHF.

4.5 Overzicht van de maatregelen

Tabel 6 geeft het overzicht van de steunmaatregelen die geïdentificeerd werden binnen de derde as van het plattelandsontwikkelingsbeleid.

Het overzicht toont aan dat de diversificatiemaatregel (311) in alle landen geactiveerd werd, maar niet steeds toegankelijk is voor groepen. De steun aan micro-ondernemingen (312) is veel minder wijdverspreid. Uit de bespreking bleek al dat maatregel 331 (opleiding en voorlichting) op verschillende manieren geïmplementeerd kan worden, maar vooral de opstart van netwerkactiviteiten komt naar voor uit de tabel. Vlaanderen volgt deze vaststellingen.

Tabel 6. Toegang van samenwerkingsverbanden tot de bestudeerde As 3-maatregelen

Maatregel	311 Diversificatie	312 Micro-ondernemingen	331 Opleiding en voorlichting
Land / Regio			
Nederland	S & B	S & B	NA
Duitsland			
<i>Nedersaksen en Bremen</i>	B	NA	S
<i>Brandenburg en Berlijn</i>	-	B	-
<i>Beieren</i>	-	NA	NA
<i>Noordrijn-Westfalen</i>	B	NA	NA
Frankrijk	B	B	-
Italië			
<i>Emilia-Romagna</i>	-	NA	-
<i>Toscane</i>	B	NA	NA
<i>Umbrië</i>	-	-	NA
Vlaanderen	-	NA	S

Legende:

NA: maatregel is niet actief in dit land of deze regio

-: samenwerkingsverbanden behoren niet tot de begunstigden van de maatregel

S: steun aan de start van een samenwerkingsverband

B: steun aan de werking en de investeringen van een bestaand samenwerkingsverband

Bron: AMS op basis van de respectievelijke programmeringsdocumenten

Uit het overzicht blijkt ook dat zowel startende als bestaande samenwerkingsverbanden in aanmerking komen voor ondersteuning in het kader van hun werking en investeringen. Nederland combineert de steun aan beide types groepen voor de twee geïdentificeerde maatregelen.

Het financiële plaatje, weergegeven in Tabel 7, toont aan dat samenwerkingsverbanden in de meeste landen toegang hebben tot het budget voor de maatregelen 311 en 312, maar dat die toegang nergens exclusief is.

De Italiaanse en Duitse regio's blijven iets achter wat betreft de openstelling van maatregel 312 (micro-ondernemingen). Maatregel 331 (opleiding en voorlichting) is slechts in beperkte mate actief in de bestudeerde landen en regio's.

In Vlaanderen waren de uitgaven voor maatregel 331 gedurende de eerste drie jaar (2007-2009) van de programmeringsperiode aanzienlijk hoger dan het vooropgestelde financieel plan (2007-2013) als gevolg van een verkeerde inschatting. Voor de andere maatregelen en andere landen/regio's blijven de uitgaven achter op het financieel plan. Dit geldt ook voor het totale plaatje rond As 3.

Tabel 7. Omvang van de geselecteerde As 3-maatregelen: financieel plan (2007-2013) en overheidsuitgaven in de periode 2007-2009 (miljoen €)

Maatregel Land / Regio	311 Diversificatie		312 Micro-ondernemingen		331 Opleiding en voorlichting		Totaal As 3	
	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven	Plan	Uitgaven
Nederland	42,372	4,478	24,240	0,157	NA	NA	305,261	32,734
Duitsland								
<i>Nedersaksen en Bremen</i>	13,348	0,540	NA	NA	5,140	0,805	368,287	69,612
<i>Brandenburg en Berlijn</i>	9,242	1,545	18,466	3,391	4,629	0,281	363,321	53,137
<i>Beieren</i>	31,000	0,050	NA	NA	NA	NA	269,525	106,622
<i>Noordrijn-Westfalen</i>	15,598	2,935	NA	NA	NA	NA	116,989	37,875
Frankrijk	88,916	1,166	36,822	0,254	88,916	1,166	896,209	40,236
Italië								
<i>Emilia-Romagna</i>	41,822	0,687	NA	NA	3,805	0,000	112,220	1,851
<i>Toscane</i>	88,107	4,257	NA	NA	NA	NA	88,107	4,257
<i>Umbrië</i>	28,273	1,733	9,665	0,000	NA	NA	79,400	2,454
Vlaanderen	40,890	8,925	NA	NA	0,768	1,758	68,015	19,926

Legende:

	Samenwerkingsverbanden hebben geen toegang tot dit budget
NA	Maatregel is niet actief in dit land of deze regio
	Samenwerkingsverbanden en andere begunstigden hebben toegang tot dit budget
	Enkel samenwerkingsverbanden hebben toegang tot dit budget

Bron: AMS op basis van European Network for Rural development (2011)

5 Conclusie

Uit het eerste rapport rond het stimuleren van samenwerking (de Regt & Vuylsteke, 2011) blijkt dat steun erg belangrijk is voor samenwerkingsverbanden, zowel bij de start van het initiatief als tijdens de verdere fasen van de ontwikkeling. Ook de rol van en de steun door de overheid verschilt sterk tussen de buitenlandse initiatieven die bestudeerd werden.

Dit tweede rapport onderzoekt hoe een aantal andere Europese landen en regio's samenwerking stimuleren en ondersteunen. We kozen er voor om deze steunmaatregelen te bekijken door de lens van het Europese plattelandsbeleid. De motivatie voor deze keuze is enerzijds het uniforme kader, waardoor maatregelen gemakkelijk vergeleken kunnen worden en anderzijds het toepassingspotentieel in Vlaanderen.

Het doel van deze sectie is nu om, per as, na te gaan welke maatregelen in Vlaanderen geactiveerd werden in vergelijking met de andere landen, een overzicht te geven van de opmerkelijke vaststellingen in de analyse en pistes te formuleren voor de maatregelen die verder onderzocht kunnen worden in de aanloop naar PDPO 3.

Uit het overzicht van de instrumenten blijkt dat Vlaanderen al over een aantal instrumenten beschikt om samenwerkingsverbanden te ondersteunen, maar dat er in het kader van het Europese plattelandsbeleid zeker nog mogelijkheden zijn om het instrumentarium verder uit te breiden. Zo behoren samenwerkingsverbanden voor bepaalde maatregelen niet tot de begunstigden, terwijl dit in andere landen en regio's wel het geval is. Andere maatregelen zijn momenteel niet geactiveerd in Vlaanderen. De volgende paragrafen beschrijven per as de conclusies van de analyse en denkpistes voor de toekomst.

5.1 As 1

De analyse toont aan dat de steunmaatregelen zowel op bestaande als op nieuwe samenwerkingsverbanden mikken. Voor bestaande groepen gaat het voornamelijk om de ondersteuning van de werking en investeringen, terwijl de opstart van nieuwe groepen kadert binnen de nood aan diverse soorten innovatie. Er wordt daarbij niet alleen gemikt op de samenwerking tussen primaire producenten, maar in veel gevallen wordt samenwerking met kennisinstellingen en/of andere ketenactoren aangemoedigd of verplicht.

In Vlaanderen zijn vier van de vijf geïdentificeerde maatregelen actief (111, 121, 123 en 133). Verschillende van deze maatregelen zijn toegankelijk voor vennootschappen, maar enkel maatregel 133 is (exclusief) toegankelijk voor samenwerkingsverbanden. Op dit moment is de maatregel echter nog niet in werking.

Als er dan verder gekeken wordt naar de individuele maatregelen, is het opvallend dat veel andere landen en regio's (7/9) de maatregel rond toegevoegde waarde (123) openstelden voor samenwerkingsverbanden. Het nut hiervan zou verder bekeken moeten worden in de Vlaamse context. De maatregel laat namelijk toe om meer toegevoegde waarde te creëren voor de primaire producenten, maar anderzijds sluit de maatregel ook nauw aan bij de VLIF-investeringssteun aan coöperaties. Alleen is de doelgroep een stuk nauwer gedefinieerd in laatstgenoemde maatregel.

Maatregel 124, gericht op samenwerking bij innovatie, werd in Vlaanderen niet geactiveerd. Toch biedt deze maatregel mogelijkheden om land- en tuinbouwbedrijven dichter bij kennisinstellingen en andere ketenactoren te brengen om nieuwe producten, procedés en technologieën te ontwikkelen. Des te meer omdat de analyse door Vuylsteke & Van Gijsegem (2010) aantoonde dat er in Vlaanderen weinig instrumenten beschikbaar zijn die de interactie tussen bedrijven en niet-bedrijfsorganisaties bevorderen en dat de bedrijfsprogramma's moeilijk toegankelijk zijn voor land- en tuinbouwbedrijven. In het verleden konden groepen van bedrijven ook beroep doen op Thematische Innovatiestimulering en Technologische Dienstverlening (in het kader van het IWT VIS-programma), maar deze instrumenten bestaan niet langer en de VIS-trajecten zijn niet toegankelijk voor de primaire productie. Vanwege dit hiaat zou het interessant zijn om de mogelijkheden van deze maatregel grondig te onderzoeken en deze, indien mogelijk, te activeren tijdens de volgende programmeringsperiode van het plattelandsbeleid.

5.2 As 2

De analyse toonde aan dat er in de onderzochte landen en regio's slechts een beperkt aantal maatregelen binnen As 2 toegankelijk zijn voor samenwerkingsverbanden. De weinige instrumenten waarvoor groepen wel tot de begunstigden behoren, richten zich enkel op bestaande samenwerkingsverbanden.

De analyse van de Vlaamse maatregelen volgt de algemene vaststellingen. Het is evident dat de maatregel rond berggebieden niet actief is en ook op andere vlakken is geen verschil met de andere landen en regio's.

Toch lijkt er ook binnen deze as vraag naar meer mogelijkheden voor samenwerking. Danckaert et al. (2011) concluderen in hun studie naar de praktijkervaringen rond groene en blauwe diensten⁷ in Vlaanderen dat landbouwers sneller geneigd zijn om aan groene of blauwe diensten te doen als ze overtuigd worden door collega-landbouwers en/of door een strategische alliantie met sleutelpartners (zoals het gemeentebestuur, de plaatselijke landbouwgiilde). Men zou op deze vaststelling kunnen inspelen door de oprichting van gebruikersnetwerken (*community of practices*) te ondersteunen en zo de ervaringen met groene en blauwe diensten breder te verspreiden. Des te meer omdat de resultaten van de bevraging ook aantonen dat sociale afkeuring (het krijgen van "groene" stempel) een belemmering kan zijn voor het aangaan van maatregelen binnen As 2.

Daarnaast stellen Danckaert et al. (2011) ook vast dat de vragers van groene en blauwe diensten graag samenwerken met landbouwers. Volgens hen kan dit leiden tot draagvlakverbreding en de creatie van een win-winsituatie (inpasbaar in de bedrijfsvoering, gepaste vergoeding, maar ook functioneel). Een betere samenwerking tussen landbouwers en tussen landbouwers en de vragers van blauwe en groene diensten kan bijgevolg leiden tot een betere afstemming van vraag en aanbod van de maatregelen. Aangezien Van Huylenbroeck et al. (2009) suggereren dat hybride organisatiestructuren ook een belangrijke rol kunnen spelen in het vermarkten en waarderen van publieke goederen en diensten (waaronder blauwe en groene diensten), mogen de mogelijkheden binnen deze tweede as van het plattelandsbeleid niet onbenut blijven.

⁷ De groene en/of blauwe diensten voorzien in (quasi)publieke goederen zoals natuur, landchspa, waterberging, biodiversiteit etc. Het leveren van een dienst kan neerkomen op het uitvoeren van een extra werkzaamheid (zoals het aanplanten – inspelen op positieve externaliteiten) of net het niet-uitvoeren van bepaalde werkzaamheden (zoals het niet bemesten – beperken van negatieve externaliteiten) (Danckaert et al., 2011).

5.3 As 3

De mogelijkheden om samenwerking te financieren in het kader van As 3 zijn beperkt en ook de manier waarop de maatregelen ingezet worden is verschillend tussen de landen. Het gaat vooral om instrumenten voor bestaande samenwerkingsverbanden, maar in Nederland heeft men ook een brede kijk. Zo wil men er de samenwerking tussen landbouw en andere economische activiteiten op het platteland (zoals toerisme en ambachten) stimuleren, in een kader van multifunctionele landbouw. Beide maatregelen, waarbij samenwerkingsverbanden tot de begunstigden behoren, laten zowel startende als bestaande groepen toe.

In Vlaanderen is maatregel 311 niet toegankelijk voor samenwerkingsverbanden en werd maatregel 312 niet geactiveerd. Naar de toekomst toe lijkt vooral de Zwitserse piste rond voorstudies interessant. Ook hier kan er verwezen worden naar de studie rond innovatiebeleid (Vuylsteke & Van Gijsegheem, 2010), die aantoonde dat er in het innovatie-instrumentarium voor de Vlaamse land- en tuinbouw bijna geen instrumenten beschikbaar zijn om haalbaarheidsstudies uit te voeren. Dergelijke maatregel lijkt echter niet te passen binnen de huidige PDPO maatregelen en zou eerder een plaats moeten vinden binnen de instrumenten van het IWT.

5.4 Afsluitende bedenkingen

Vlaanderen heeft naast de instrumenten uit het PDPO nog een aantal maatregelen die zich richten op samenwerkingsverbanden. Het gaat zowel om de opstart van nieuwe samenwerkingsverbanden als de ondersteuning van investeringen door coöperaties en machinerings.

In vergelijking met de buitenlandse instrumenten is de Vlaamse startpremie opmerkelijk. In het rapport werden er geen andere maatregelen geïdentificeerd die zich de oprichting van samenwerkingsverbanden rond de afzet van producten ondersteunen. Dit kan dit waarschijnlijk verklaard worden doordat dergelijke maatregel niet past binnen het RDP. Mogelijk hebben ook andere landen gelijkaardige instrumenten, maar werden deze niet geïdentificeerd door de focus op het RDP. Ook de GMO groenten en fruit illustreert het bestaan van maatregelen naast PDPO.

In de nota “Samenwerking in de landbouw” (Van Gijsegheem en Gabriels, 2007) werden vier acties vooropgesteld om de samenwerking tussen landbouwers te verbeteren, namelijk (i) werken aan een samenwerkingsvriendelijke wetgeving, (ii) het stimuleren van het onderzoek naar en de kennisuitwisseling over verschillende vormen van samenwerking, (iii) het degelijk bestuur van coöperaties bevorderen en (iv) de oprichting van een Gemengde werkgroep Samenwerking. Ook vandaag zijn deze elementen nog actueel en de inspanningen hier rond moeten dan ook verder gezet worden.

Andere, meer algemene bedenkingen zijn:

- Samenwerkingsverbanden die steun aanvragen zouden een duidelijk beeld moeten hebben over de partners, hun doelstellingen en de manier waarop ze de doelen willen realiseren. Dit moet zoveel mogelijk onderbouwd worden met economische cijfers, zodat de ondersteunende overheid of organisatie, het potentieel voldoende kan inschatten. Daarnaast zou bij de aanvraag ook duidelijk beschreven moeten worden hoe het samenwerkingsverband zelfstandig kan voortbestaan nadat de steun wegvalt.
- Samenwerking tussen landbouwers is één van de wegen om te werken aan meer duurzame voedselketens. Op dit moment houdt de regelgeving en steun te weinig rekening met de positieve mogelijkheden van samenwerkingsverbanden. Dit zorgt ervoor dat kleinschalige samenwerkingsverbanden niet kunnen ingaan op een aantal opportuniteiten op vlak van verwerking en verkoop. Voor een uitbreiding van de instrumenten zou gedacht kunnen worden aan een uitbreiding van het systeem van adviescheques, verruiming van VLIF steun, enz. Zo kunnen investeringen door samenwerkingsverbanden meer kostenefficiënt zijn voor de overheid. Nu krijgt elke individuele boer investeringssteun bij de aankoop van machines, maar vaak kan men diezelfde machine met een paar bedrijven samen aankopen.
- Samenwerkingsverbanden die inzetten op duurzame productie kunnen mogelijk alternatieve financieringsbronnen aanboren. Deze initiatieven hebben het vaak moeilijk om geld te lenen bij financiële instellingen, maar er zijn wel mensen die hun geld bij voorkeur investeren in duurzame ontwikkeling. Dit probleem kan overwonnen worden via alternatieve financieringsvormen zoals innovatievouchers, microkredieten en risicokapitaal.
- Ook onderzoek en voorlichting kunnen ondersteuning bieden aan nieuwe voedselketens via procesbegeleiding, capaciteitsopbouw, uitwisseling en specifieke adviesopdrachten.

Bronnen

Aubert B.A., Rivard S. & Patry M. (1996) *A transaction cost approach to outsourcing behavior: Some empirical evidence*, Information & Management, 3 (2), 51-64

Beieren (2010) *Bayerisches Zukunftsprogramm Agrarwirtschaft und Ländlicher Raum 2007 – 2013 aus dem Europäischen Landwirtschaftsfonds (ELER) gemäß Verordnung (EG) Nr. 1698/2005*, Bayerisches Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten und Bayerisches Staatsministerium für Umwelt und Gesundheit, 19 augustus 2010, <http://www.stmelf.bayern.de/agrarpolitik/programme/eler/>.

Brandenburg en Berlijn (2010) *Entwicklungsplan für den ländlichen Raum Brandenburgs und Berlins 2007 – 2013*, 29 juli 2010, <http://www.eler.brandenburg.de/cms/detail.php/bb1.c.205046.de>.

Danckaert S. & Carels K. (2009) *Blauwe diensten door de Vlaamse land- en tuinbouw*, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

Danckaert S., Van Gijsegem D. & Bas L. (2011) *Groene en blauwe diensten in Vlaanderen. Praktijkervaringen*, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

de Regt E. & Vuylsteke A. (2011) *Stimuleren van samenwerking in de land- en tuinbouw. Deel 1: Mogelijkheden en knelpunten voor samenwerking*, Beleidsdomein Landbouw en Visserij, Afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

Emilia-Romagna (2010) *Programma di Sviluppo Rurale dell'Emilia-Romagna 2007 -2013*, résumé français, 15 oktober 2010, <http://www.reterurale.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/313>.

European Network for Rural Development (2011) *Program implementation and monitoring of financial and physical indicators*, 17 februari 2011, http://enrd.ec.europa.eu/rural-development-policy/programme-implementation/monitoring/financial-and-physical-indicators/en/financial-and-physical-indicators_home.cfm.

Frankrijk (2010) *Programme de développement rural hexagonal 2007-2013*, TOME 2: Chapitres 5 à 16, Version 5 validée par la Commission, december 2010, <http://agriculture.gouv.fr/pac-developpement-rural-feader>.

Jahn G., Zerger C., Peter S. & Knickel K. (2006) *Comperative case study analysis*, SUS-CHAIN Workpackage 6, J.W. Goethe University – Institute for Rural Development Research, Frankfurt / Main. www.sus-chain.org

Jahn G., Zerger C., Peter S. & Knickel K. (2007) *Status Quo Analysis (WP3). European comparative report*, IfLS (J.W. Goethe University), Frankfurt / Main. www.cofami.org

LNV (2006) *Kiezen voor landbouw. Een visie op de toekomst van de Nederlandse agrarische sector*, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

LNV (2010) *Praktijknetwerken 2010. Voorbeelden van projecten*, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag. http://www.verantwoordeveehouderij.nl/images/Folder_Praktijknetwerken_2_1_.pdf

Marsden T., Banks J. & Bristow G. (2000) *Food supply chain approaches: exploring their role in rural development*, Sociologia ruralis, 40(4), 424-438.

Nederland (2011) *Programmadocument Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) 2 2007 – 2013 voor Nederland*, versie 7.0, 24 januari 2011, <http://www.regiebureau-pop.nl/nl/info/4/16/31/>.

Nedersaksen en Bremen (2009) *PROFIL - Programm zur Förderung im ländlichen Raum Niedersachsen und Bremen 2007 bis 2013*, Teil 3, Schwerpunkte und Beschreibung der Maßnahmen, 15 december 2009, http://www.profil.niedersachsen.de/live/live.php?navigation_id=1426&article_id=5257&psmand=7.

Noordrijn-Westfalen (2010) *NRW-Programm Ländlicher Raum 2007–2013*, april 2010, http://www.umwelt.nrw.de/landwirtschaft/nrw_programm/index.php.

Toscane (2010) *Programma die sviluppo rurale della regione Toscana per il periodo 2007/13*, Versione 6, résumé français, september 2010, <http://www.reterurale.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/323>.

Umbrië (2009) *Programma di sviluppo rurale per l'Umbria 2007-2013*, Résumé français, 19 november 2009, <http://www.reterurale.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/325>.

Van Gijsegem D. & Gabriëls P. (2007) *Samenwerking in de landbouw*, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.

Vlaamse Landmaatschappij (2011) *ECO² EFRO D2*, <http://www.vlm.be/lijsten/projectfiches/Pages/ECO%C2%B2.aspx>, 19 april 2011.

Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (2009) *VLIF Activiteitenverslag 2008*, Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Landbouw en Visserij, Agentschap voor Landbouw en Visserij, Afdeling Structuur en Investerings, Brussel.

Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (2010) *VLIF Activiteitenverslag 2009*, Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Landbouw en Visserij, Agentschap voor Landbouw en Visserij, Afdeling Structuur en Investerings, Brussel.

Vlaanderen (2010) *Programma voor Plattelandsontwikkeling Vlaanderen 2007 – 2013*, Versie 27 januari 2010, <http://lv.vlaanderen.be/nlapps/docs/default.asp?id=1538>.

Tabellen

Tabel 1. Overzicht van de steun aan 14 Europese samenwerkingsverbanden	1
Tabel 2. Toegang van samenwerkingsverbanden tot de geselecteerde As 1-maatregelen	14
Tabel 3. Omvang van de geselecteerde As 1-maatregelen: financieel plan (2007-2013) en overheidsuitgaven in de periode 2007-2009 (miljoen €).....	16
Tabel 4. Toegang van samenwerkingsverbanden tot de geselecteerde As 2-maatregelen	20
Tabel 5. Omvang van de geselecteerde As 2-maatregelen: financieel plan (2007-2013) en overheidsuitgaven in de periode 2007-2009 (miljoen €).....	21
Tabel 6. Toegang van samenwerkingsverbanden tot de bestudeerde As 3-maatregelen	26
Tabel 7. Omvang van de geselecteerde As 3-maatregelen: financieel plan (2007-2013) en overheidsuitgaven in de periode 2007-2009 (miljoen €).....	28

Kaders

Kader 1. Doel en logica van de maatregel “Beroepsopleiding en voorlichting”	5
Kader 2. Doel en logica van de maatregel “Modernisering van landbouwbedrijven”	6
Kader 3. Doel en logica van de maatregel “Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten”	7
Kader 4. Doel en logica van de maatregel “Samenwerking voor de ontwikkeling van nieuwe producten, processen en technologieën”	9
Kader 5. Doel en logica van de maatregel “Activiteiten rond voorlichting en afzetbevordering”	11
Kader 6. Doel en logica van de maatregelen “Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers in berggebieden en andere gebieden met handicaps”	17
Kader 7. Doel en logica van de maatregel “Agromilieumaatregelen”	18
Kader 8. Doel en logica van de maatregel “Steun voor niet-productieve investeringen”	18
Kader 9. Doel en logica van de maatregel “Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten”	22
Kader 10. Doel en logica van de maatregel “beroepsopleiding en voorlichting”	23
Kader 11. Doel en logica van de maatregel “Opleiding en voorlichting”	24
Kader 12. Zwitserse steun aan de voorstudie van samenwerking in het kader van regionale ontwikkeling	25

Afkortingen

BGA	Beschermde Geografische Aanduiding
BOB	Beschermde Oorsprongsbenaming
CHF	Zwitserse Frank
CUMA	<i>Coopérative d'Utilisation de Matériel Agricole</i> of coöperatie voor het gebruik van landbouwmaterieel
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
GMO	Gemeenschappelijke Marktordening
GTS	Gegarandeerde Traditionele Specialiteit
IPA	Interprofessioneel akkoord
IWT	Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie
PDPO	Vlaams Programmadoocument voor Plattelandsontwikkeling
RDP	Rural Development Programme
VIS	Vlaams innovatiesamenwerkingsverband
VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds